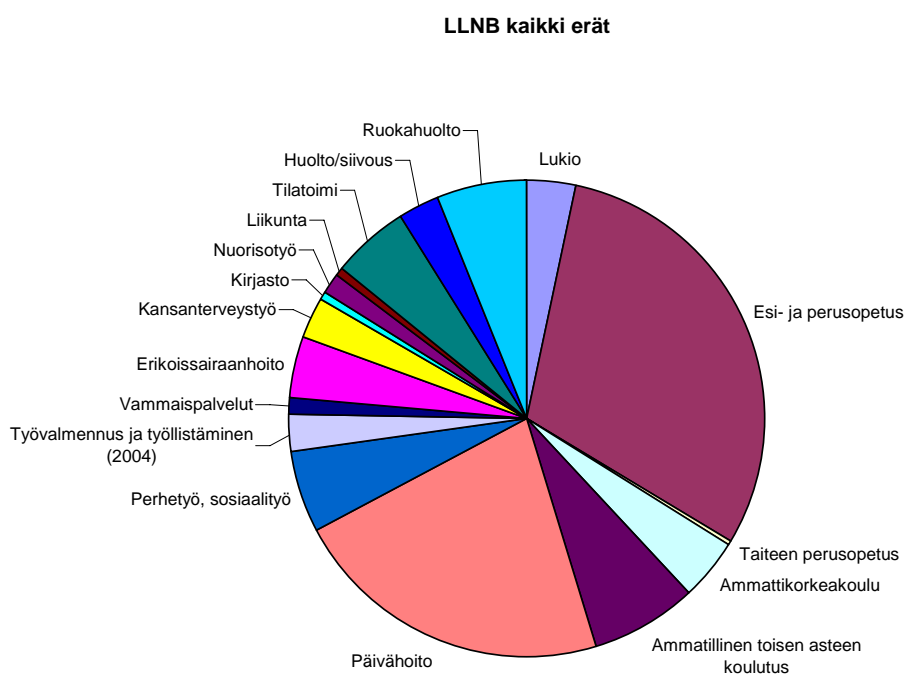

Petri Paju

Pelastakaa edes Lempäälä - lasten ja nuorten kuntataloutta maallikolta maallikolle

NUORISOTUTKIMUSVERKOSTO

NUPON KEKO

Lempäälän kunta
Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 54
ISBN 952-5464-19-9

SISÄLLYSLUETTELO

Lukijalle	3
1. Johdanto	6
2. Kunnan tulot.....	9
3. Määritelmät ja rajaukset.....	13
4. Lempäälän Lapsi- ja Nuorisobudjetti - LLNB	17
4.1. LLNB kokonaisuudessaan	17
4.2. Koulutuksen menot	20
4.3. Sosiaalitoimen menot.....	22
4.4. Terveystieteiden menot	26
4.5. Nuorisotyö, liikunta ja kulttuuri.....	28
4.6. Ruokahuolto, tilatoimi ja siivous	30
5. Menojen kasvu	32
6. Kansaneläkelaitoksen maksamat etuudet Lempäälässä	36
7. Entäs sitten	38

Lukijalle

Kun talousjohtaja astuu huoneeseen, joulupukki poistuu.

Tämä kirjanen perustuu NUPON KEKO- hankkeen (nuorisopolitiikan ketjukolari) yhteydessä koottuun Lempäälän kunnan lapsi- ja nuorisobudjettiin.

Raportin nimi on lainattu ja varastettu EVA:n julkaisemasta raportista "Pelastakaa Helsinki - globalisaatiostrategiaa kuntataloudelle" (Ekström 2004). Ekströmin raportissa mainitut kuntatalouden perusongelmat ja -trendit ovat totta myös Lempäälässä. Erikoissairaanhoidon kustannukset nousevat kovaa tahtia, kuten kustannukset yleensäkin (Taloussuunnitelma 2005–2007). Lempäälässäkin on harkinnassa talouden tervehdyttämissuunnitelma, joten jotain pelastettavaa tai ainakin tervehdytettävää kenties on olemassa. Pelastakaa Helsinki -raportista poiketen en kuitenkaan ota kantaa kunnan omaisuuden myyntiin tai yhtiöittämissiin. Olennaisin ero on kuitenkin se, että tässä keskitytään vain ja ainoastaan lasten ja nuorten palveluihin ja jonkin verran myös tulonsiirtoihin.

Nimi on tietenkin hieman harhaanjohtava: ei Lempäälän pelastaminen ole kovin olennaista, jos lempääläläisiä ei voida pelastaa. Lempääläläisten pelastaminen toisaalta on hyvin pitkälti myös lempääläläisten itsensä asia, kenellehän tuollaisen pelastuskäskyn edes osoittaisi? Lempäälällä ei edes mene sillä tavalla huonosti, että sen pelastaminen olisi mitenkään olennaisin asia maan kuntakentässä. Mielenkiintoista, mutta tämän tarkastelun ulkopuolella, on kysymys tervehdyttämisestä niissä kunnissa, joilla ei edes mene hyvin.

On paikallaan käyttää pari sanaa siitä, miksi kaikki tämä.

Ensinnäkin, ehkä tällaiselle likimääräistiedon lajille on käyttöä. Meistä aivan valtava valtaosa kuuluu siihen joukkoon, joka on jossain suhteessa kunnallisiin palveluihin olematta kuitenkaan kunnanjohtaja, tarkastuslautakunnan jäsen tai muuten virkavastuullinen asioiden esittelijä, tilintarkastaja tai muussa vastaavassa asemassa.

Toiseksi olen kohtalaisen vakuuttunut, että tässä käsiteltävien asioiden mittaluokat ja -suhteet eivät ole kaikille aivan kirkkaat. Tällä tavoin voidaan sumua hieman hälventää. Erityisesti monenlaiset nuorisoprojektit ja -hankkeet ovat kaapanneet julkisuutta esitteineen, seminaareineen ja nettisivustoineen. Kunnalliset niin sanotut peruspalvelut ovat alitiedetty, alitiedotettu ja alisuositettu aihe. Nuorisoprojektit ovat kyllä muuttaneet peruspalveluita, osin korvanneetkin, tietyt tärkeät perusmittasuhteet saadaan tällaisellakin esityksellä ehkä hieman lähemmäs totuutta.

Kolmanneksi, monet kuntien rahoitukseen liittyvät asiat ovat monimutkaisuudessaan meille maallikoille aivan täysin ulottumattomissa. Tämä ei tarkoita sitä, ettei asioita saisi miettiä ja vaikka laskeakin - muutkin kuin alan harvat asiantuntijat. Asiaa voi lähestyä maallikkonäkökulmasta, meidänkin näppäimistöllä on vain 10 erilaista numeroa.

Neljänneksi, eri yritykset koordinoida lasten ja nuorten palveluja kilpistyvät tai hidastuvat usein siihen väitteeseen, että eri ryhmät eivät puhu samaa kieltä. No, tässä on yksi yhteinen kieli. Se on kylmä ja tyly, eurojen kieli, mutta on se ainakin yksi yhteinen nimittäjä. Yhtä hyvin voisimme käyttää yksikkönä aikaa tai henkilötyövuosia. Raha on kuitenkin helpoin ja yhteismitallisin, ja alun perin myös mittavälineen luontoinen asia. Asioiden muuttaminen rahassa mitattavaksi ei sinällään ole minun käsittääkseni synti, jos onnistuu pitämään mielessä mittavälineensä rajoitukset.

Lukuja ei ole kerätty vain on hauska tietää -hengessä. Kokonaisuus, johon tämä kuuluu, on Lempäälän lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman päivitys. Vaatimaton tavoite on, että samalla kun strategiset linjaukset edistyvät ja toiveiden tynnyrit täyttyvät, siirtyvät pelimerkit myös.

Tämä vihko ei ole tiedettä, sen kanssa ei mennä julkisoikeuden tentteihin, mutta tavalliselle kuntalaiselle se voi antaa uutta tietoa. Vai tiesitkö, että jos käytät tunnin tämän raportin lukemiseen, Lempäälän kunta järjestää lukemisesi aikana yli kolmella tonnilla palveluita lapsille ja nuorille - vuorokaudenajasta riippumatta vuoden jokaisena päivänä.

Vaikka tarkastelu keskittyy menopuoleen, sivutaan tulopuoltakin sen verran, että lukijalle syntyisi jokin käsitys budjetin toisesta puolesta. Enimmäkseen kaikki luvut on esitetty kaikkine nollineen, olkoon sitten vaikka hämäävää tai vaikeaselkoista. Yksi raportin piilotarkoitus on juuri pureutua esimerkiksi siihen valtavaan eroon, joka viidennen ja kuudennen nollan välillä on.

Tällaisen raportin kirjaaminen vaatii tiettyä kamikazehenkeä, koska jokaisen numeron ja jokaisen väitteen perään jokaisen alan erityisasiantuntija voisi jättää eriävän mielipiteen, täsmennyksen tai vastaavaa. Jokainen näistä vastalauseista olisi oikeassa ja paikallaan. Tässä tapauksessa tyydymme rautakangen tarkkuuteen työn jäljessä ja tähtäämme suoraan suuriin linjoihin, origamin teko on sitten kokonaan toinen urakka.

Kaiken taustalla on Lempäälän nuorisotoimenjohtajan runoilu hankesuunnitelmaan. Hän kuvasi tilannetta hankkeen päättyessä näin: *"Talousjohtaja läppäisee tyytyväisenä koordinaattoria ja muita toimijoita olalle hyväksyessään loppuraporttia vuonna 2007 ©. Kuinka saatoimmekaan vuonna 2002 haaskata resursseja sillä tavalla"* (hymiö alkuperäinen, PP). Pienemmästäkin lupauksesta kiinnostuu, allekirjoittanut ei pelkää kiinnostunut, vaan myös alkoi kysellä perään. Kun hankkeen nimi vielä on "Nuorisopolitiikan ketjukolari", missä tunnistin oman runoiluni toisessa yhteydessä, alkoivat tämänkin raportin alkuasetelmat olla selvillä.

Matkasimme Lempäälän nuorisotoimenjohtaja Erkki Häklin kanssa Turkuun kesäkuussa 2004 tutustumaan sikäläiseen versioon lapsi- ja nuorisobudjetista. Kuvaavaa tälle ajalle on, että sain tiedon Turun budjetista Brysselin kautta. Tuo matka oli oikeastaan ensimmäinen konkreettinen siirto tämän nyt käsillä olevan tekeleen edistämiseksi, kiitokset Turun sosiaalikeskukselle ja Taina Nordgrenille tästä tilaisuudesta.

Erkki Häkli esittää samat luvut omista lähtökohdistaan raportissa "Lapsi- ja nuorisoeuro Lempäälän kunnassa". Erillisten raporttien laatiminen antaa molemmille tervetulleita vapausasteita, tässä yhteydessä voin esimerkiksi huolettomammin siirrellä menoja kunnan kirjanpidosta välittämättä. Samoin tässä raportissa laajennetaan tarkastelukulmaa kunnan rajojen ulkopuolelle lähemmäs julkisen talouden käsitettä.

Matkalla ummikosta maallikoksi minua ovat auttaneet tässä aihepiirissä Erkki Häkli, Kari Auvinen, Aila Alanen ja Mari Ahlström Lempäälän kunnasta, Päivi Rajala Kuntaliitosta ja Jarmo Ilvonen Kelasta. Heille kuuluvat kiitokset, vastuu ja virheet ovat minun.

1. Johdanto

Ei ole varmastikaan yllättävää, että kunnallisista palveluista suuri osa kohdistuu lasten ja nuorten elämään tavalla tai toisella. Palveluiden tarkoitus on auttaa arjessa, muun muassa. Taustalla oleva hyvinvointiyhteiskunta tai -valtio - ajattelu lähtee hyvin pitkälti siitä, että tuloja ja taakkaa tasataan eri elämänvaiheiden välillä ja lapsiperheiden ja lapsettomien välillä. Lapset ja nuoret ovat itsestään selvä merkittävä kohderyhmä kunnallisille palveluille. Tässä raportissa lähdetään haarukoimaan sitä, kuinka paljon lapsille ja nuorille palveluja suunnataan. Kysymykseen "kuinka paljon" pyritään vastaamaan sekä absoluuttisesti (kuinka monta euroa) että suhteellisesti (kuinka suuri osa kunnan menoista).

Raportti on melko puhtaasti tapauskuvaus. Se kertoo ensisijaisesti Lempäälän tilinpäätöksestä vuonna 2003. Käsiteltävä kunta ei ole edustava tapaus kaikista Suomen kunnista, erityisesti sen takia, että edustavaa kuntaa ei olekaan. Käsiteltävän asian kannalta erityisiä lempääläläisiä piirteitä ovat mm. se, että toisen asteen ja korkea-asteen koulutusta Lempäälässä edustaa vain lukio. Tämä ei ole tavatonta, mutta ei tyypillistäkään. Vielä olennaisempaa on, että Lempäälä edustaa Pirkanmaan versiota "Nurmijärvi-ilmiöstä". Kunta on harvinaisen vetovoimainen muuttovoittokunta harvinaisen vetovoimaisessa maakunnassa. Vuodesta 1999 vuoteen 2003 kunnan väkiluku kasvoi peräti 9 % ja 1433 asukasta. Lempäälä edustaa kohtalaisen hyvin niin sanottuja kehyskuntia, jotka puolestaan edustavat kuntia yleensä melko huonosti.

Lempäälän elinkeinorakenne on kohtuullisen moderni: alkutuotanto 3,7 %, jalostus 35,5 %, palvelut 58,8 % (+ tuntematon 2,0 %) (Lempäälän kunnan internet-sivut, lempaala.fi). Moderniutta mittaamaan sopii lähinnä palvelujen suuri osuus elinkeinorakenteesta. Kun kunnassa tehdaskiinteistöä muutetaan kulttuurin käyttöön, se kieli rakennemuutoksen olevan jo kypsässä vaiheessa. Kunnan asutokannasta omistusasuntoja on kolme neljäsosaa (lempaala.fi). Lempäälässä kulkiessaan saa sen vaikutelman, että pinta-alalla mitattuna alkutuotanto antaa edelleen leiman suurelle osalle kunnasta. Lempäälän maakunnan keskukseen avautuva osa on reunustettu uusilla (talopaketti)omakotitaloilla. Maallikkokin ymmärtää hyvin, että ne eivät muodosta mitään sinkkukortteleita, vaan perheasuntoalueita. Tällä puolestaan on paljon tekemistä kunnan ikärakenteen kanssa. Sanalla sanoen lapsiperheiden määrästä johtuen Lempäälän kunnassa on lisävarusteena tulevaisuus (ks. liite 1). Tarkasteltava ikäryhmä (-)9kk - 25 vuotta kattaa

kolmanneksen kunnan väestöstä (Lempäälän väkiluku vuodesta 1980 ja väestöennuste vuoteen 2040 liitteessä 2).

Lempäälän kunnan palveluksessa oli 1001 työntekijää vuoden 2003 lopussa (Tilastokeskus). Tämä tarkoittaa yhtä työntekijää 58 asukasta kohti, koko maassa vastaava suhdeluku oli samaan aikaan yksi työntekijä 61 asukasta kohden.

Valtakunnan mittakaavassa Lempäälä on myös kohtalaisesti toimeentuleva kunta, verotulojen tasausjärjestelmän kautta se maksaa noin 400 000€myös muiden kuntien palveluiden järjestelyjä vuonna 2005 (Taloussuunnitelma 2005–2007). Vuoden 2003 tuloslaskelma näytti Lempäälässä hieman yli 2 500 000€ylijäämää, mikä sekään ei ole aivan tyypillisintä kuntataloutta Suomessa. Taloussuunnitelman mukaan vuosi 2003 oli lajinsa viimeinen positiivisten tulosten sarjassa. Kovista investointipaineista johtuen tunnusluvut ovat menossa miinukselle, lainakanta kasvaa ja veroprosentin korotustakin ollaan suunnittelemassa. Kunnan henkilöstön määrä ei suunnitelmien mukaan kasva vuonna 2006 (Taloussuunnitelma 2005–2007). Osa menojen kasvupaineesta on erityisesti Lempäälää ja kaltaisiaan koskevaa muuttovoittokasvua, osa yleistä kaikkia kuntia koskevaa ikärakenteen muutoksesta ja yleisestä kustannustason noususta johtuvaa kasvua.

Kuten kehyskunnissa yleensäkin, Lempäälässä on onnistuttu yhdistelemään kaupunkimaisen- ja perinteisen maalaiselämän hyviä puolia. Sosiaalisten ongelmien määrä esimerkiksi lastensuojelutapausten valossa on pieni, työttömyys on vertailukelpoisella tasolla, asuntokanta omistusasuntovoittoista ja väestö kohtalaisen koulutettua ja keskimääräistä terveempää. Kehyskuntana Lempäälä saa hyvät ja huonot puolet maakuntakeskuksesta, enimmäkseen vaikutukset ovat positiivisia. Tampereen koulut, yliopistot, teatterit, jäähallit, uimahallit ja muut palvelut ovat kuntalaisten ulottuvilla.

Tamperelaisena en ole kotikaupungissani päässyt edes jonoon, saati nähnyt läheltä kunnallista hammashoitoa - Lempäälässä olen, tutustumiskäynnillä terveyskeskukseen. Palvelut vaikuttavat olevan joltain osin kadehdittavassa kunnossa, tosin tätä ei voida mitenkään todentaa käytettävissä olevalla aineistolla. Liikenneyhteydet ovat valtakunnan mittakaavassa erinomaiset. Matkustajajunia kulkee Lempäälän kautta kymmenittäin joka päivä, muutama niistä sen lisäksi pysähtyy. Helsingin ja Tampereen välinen moottoritie kulkee Lempäälän alueen läpi muutaman kilometrin päästä sen perinteisestä keskustasta, yksi kehyskuntien tyypillinen piirre on, että niillä ei välttämättä ole vain yhtä selvästi erottuvaa keskustaa.

Nyt siis olemme tarkastelemassa Lempäälän kunnan taloutta, ja siitä erityisesti menopuolta, ja siitä erityisesti käyttötalouden kustannuksia ja siitä erityisesti lapsiin ja nuoriin kohdistuvia osuuksia. Jossain universumissa ehkä on totuus asiasta ja vastaus kysymykseen paljonko Lempäälä satsasi lapsiin ja nuoriin euroissa mitattuna vuonna 2003. Lähestymme vastausta tuohon kysymykseen, mutta emme sitä tarkasti saavuta. Laskennan määritelmät ja rajaukset on esitetty omassa alaluvussa, ne ovat ensimmäinen lopputulosta määrittelevä ehto. Vaikka pääsisimme tarkkaan lopputulokseen, se ei olisi tarkasti sovellettavissa missään muussa kunnassa, eikä edes samassa kunnassa seuraavana vuonna tai eri ikämäärityksellä. Siksi on tarkoituksenmukaista opetella elämään tiettyjen epätarkkuuksien kanssa ja kiinnittää huomiota menetelmän raportointiin ja avoimuuteen. Näillä keinoin päätyy tähän lopputulokseen, toisella konstilla jopa miljoonia erilaiseen.

Samaa epätasaisuuden sietokykyä vaaditaan myös erilaisten vertailujen lukutavalta. Tarkoitus on asettaa asioita mittasuhteisiin ja silloin niitä voi laittaa ikään kuin rinnakkain euron kolikoista muodostettuina pinoina. Jos väitän, että kirjaston laina maksaisi omakustannushintaan noin kaksi euroa/ laina, rinnastuksen tarkoitus on kuvata tilannetta. Se siis ei missään tapauksessa vihjaa, että kirjaston lainausmäärä pysyisi ennallaan jos lainan hinta olisi 2€ Lukion oppilasmäärä ei varmasti pysyisi ennallaan jos lukukausimaksu (kaksi kertaa vuodessa maksettava) olisi 1800€, kyseessä on vain kunnan taloudesta tavallisen maallikon lompakon ääreen tuotu mittaluku.

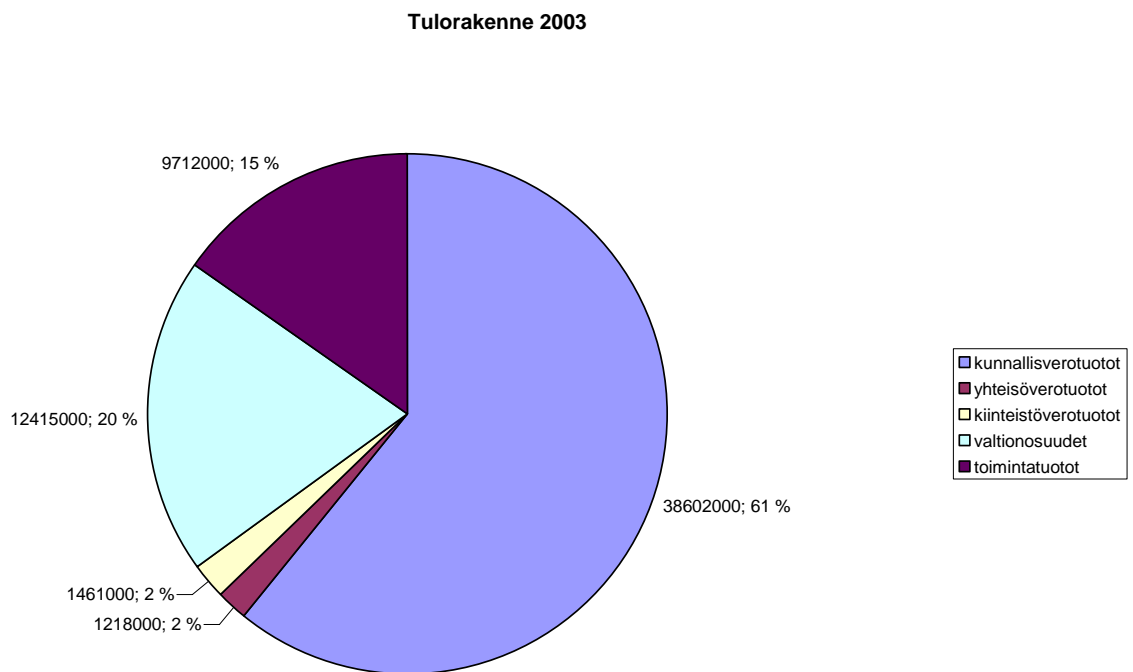
Lempäälän kunnan toiminnan volyyymi on sellaista luokkaa, että sillä nykytasoiset nuorisotyön valtionosuudet maksettaisiin muutaman vuoden ajan. Opintotukimenoihin vuoden volyyymi riittäisi noin kuukaudeksi, lapsilisät hoidettaisiin parin viikon ajan. Tyypillisenä Helsingin pörssin toimintapäivänä Lempäälän kunnan vuosivolyyymi riittäisi kattamaan parin tunnin vaihdon. Matti tai Maija Meikäläiselle Lempäälä voisi maksaa miljoonan euron jättipotin vuoden jokaisena viikkona, paljon muuhun ei sitten varaa olisikaan.

Vuonna 2003 Lempäälän kunnan toimintakulut olivat hieman alle 58 000 000€ Näistä kuluista saatiin katettua toimintatuotoilla vajaa 10 000 000€, joten nettomenoiksi jää hieman yli 48 000 000€ Kunnan toimintakulujen kokonaissumma ei osoittautunut aivan yksiselitteiseksi. Tässä laskelmassa kokonaismenojen summa on yli 60 000 000€, koska mukaan on ollut perusteltua laskea laskennallisia eriä.

2. Kunnan tulot

Ennen menojen tarkempaa erittelyä, on syytä käydä lyhyesti läpi kunnan tulopuoli.

Tarkasteluvuonna 2003 Lempäälän kunnan tulot olivat yli 63 000 000€ ja tilikauden tulos plussalla 2 510 000 €. Olennaisinta tässä yhteydessä on tarkastella verotulojen ja valtionosuuksien määriä ja keskinäisiä suhteita. Kokonaislaskelmassa on menopuolella laskennallisia eriä, jotka oikeaoppisessa kirjanpidossa pitäisi laskea myös tulopuolelle. Tässä yhteydessä käytän kuitenkin edellä esitettyjä taloussuunnitelman muuttamattomia lukuja.

Kuvio 1. Lempäälän kunnan tulorakenne 2003

Kuviosta käy hyvin ilmi, että kuntalaisilta kerätty kunnallisvero on merkittävin tulonlähde. Se vastaa yksinään yli puolesta kunnan tuloista. Myös kiinteistövero on luonteeltaan samankaltainen, se kerätään suoraan kiinteistönomistajilta. Näin ollen suorat verotulot kunnan jäseniltä muodostavat valtaosan tuloista. Myös toimintatuotot ovat suoraa tuloa, jota kerätään muuten kuin veron muodossa. Päivähoitoa tarvitsevat maksavat siitä, terveyskeskuksessa kävijät maksavat terveyskeskusmaksuja ja niin edelleen. Lempäälällä kasvavana kuntana on mahdollisuus saada

jossain määrin merkityksellisiä tuloja myös tontteja myymällä. Lisäksi vesihuoltolaitos tuottaa voittoa vuositasolla vähän yli kirjaston toimintamenojen verran.

Kunnan talousjohtajan mukaan puolen prosenttiyksikön korotus kunnallisveroon tuottaisi noin miljoonan euron lisätulot vuodessa. Se ei oikeastaan ole kovin paljon euroissa, koska puolen prosenttiyksikön korotus kunnallisveroon on poliittisesti hintava paketti.

Valtionosuudet kattavat siis noin viidenneksen Lempäälän tuloista. Tämä vastaa valtakunnallista keskiarvoa. Niitä maksettiin vuonna 2003 kaikkiaan 12 415 000€ Valtionosuusjärjestelmä kuuluu selkeästi kunnan tulopuolelle, joten emme sitä tässä yhteydessä paljon käsittele. Aivan kokonaan sitä ei voi sivuuttaakaan, koska merkittäviä menoja syntyy laskennallisina valtionosuusjärjestelmän kautta, ilman että ne näkyisivät kunnan talousarvioissa. Tähän asiaan palataan myös koulutuksen yhteydessä.

Kasvavan kunnan tulotkin kasvavat, se on varmasti eniten helpottava asia kunnan asioita työkseseen tai luottamushenkilönä hoitavalle. Se tarkoittaa käytännössä, että lomautuksiin, koulujen lakkauttamisiin, YT- neuvotteluihin tai mihinkään vastaavaan ikävään ei oikeastaan tule aiheita. Vaikka taloutta tervehdytetään, se tarkoittaa käytännössä uusien vakanssien perustamiskieltoa - ei edes palkkauskieltoa, koska väkeä lähteekin koko ajan. Ongelmallista epäilemättä on jakaa palvelut ja investoinnit kunnan eri osien kesken, kun käytännössä joka puolella asukasluku on kasvanut ulos palveluiden kokomerkinnoista. Kunnan talouden ongelma (jos sellaisesta voidaan puhua) on siis L koon väestömäärä, joka käyttää M koon palveluja. Kasvavat tulotkaan eivät välttämättä, tai oikeastaan eivät juuri koskaan, pysy mukana menojen kasvussa. Kasvavan kunnan on siltikin helpompaa etsiä suuruuden ekonomiaa, verrattuna muuttotappiokuntaan.

Taloussuunnitelmassa vuosille 2005–2007 on varauduttu muutaman prosentin vuotuisen tulojen kasvuun. Menneiden vuosien ylijäämät tulevat käytetyksi vuonna 2006 ja sitä seuraavana vuonna Lempäälän kunnan taseessa on suunnitelman mukaan jo alijäämää katettavaksi. Tällä tavalla nähtynä kehitys voisi näyttää huonoltakin, mutta sen perustana on kuitenkin pohjimmiltaan myös positiivinen asia; kunnan vetovoimaisuus ja kasvava väkimäärä.

Lempäälä kerää ja saa 63 000 000€erilaisina tuottoina joka vuosi. Kunnan asukkaat eivät voi päättää aivan kaikesta itse. Kunnan tehtävistä suuri osa on lakisääteisiä, ja niihin liittyvät menot ovat jollain tasolla aina korvamerkattuja. Karkea arvio (joka on itse asiassa kunnan talousjohtajan

arvio) on, että kunnan menoista noin 85–90 % menee vaatimusten ja loput toiveiden täyttämiseen. Tämäkin edullinen suhde kertoo siitä, että Lempäälä on hyvässä tilanteessa. Osassa kuntia 100 % menee vaatimusten täyttämiseen, silti velat kasvavat, tunnusluvut ovat miinuksella ja osa vaatimuksista jää täyttämättä.

Lakisääteisyys ei estä tekemästä laskelmia siitä, miten asiat menisivät toisenlaisessa maailmassa tai mitä kunnan palveluverkosto tarkoittaisi kotitaloudelle käytännössä. Toimintatuottoja voidaan laskennallisesti ajatella kerättävän aina siihen asti, että kunta olisi vain "meklarina" välissä jos sitäkään. Jos näin tehtäisiin, olisi peruskoulun oppilailta kerätty vuonna 2003 kahdesti 2 169 euron suuruinen lukukausimaksu, tai koulun portilla noin 22€maksu joka aamu. Koulun päivämaksulla kuntalainen maksaisi nuorisotoimen palvelut koko vuodeksi (nuorisotoimen käyttömenot/asukas).

Lukiolaiset olisivat selvinneet 1837 euron suuruisella lukukausimaksulla. Tällaiset järjestelyt toteutuessaan olisivat pienentäneet kunnan menoja ihan merkittävästikin. Lukukausimaksulaskuissa on mukana koko julkisen talouden panostus, eli kunnan ja valtion osuus. Ajatusta voi viedä tietenkin pidemmällekin, kiltin oppilaan lukukausimaksu on tietenkin pienempi kuin tuhman, ja erityisoppilaan maksu vasta kallis on. Tämä varmasti on yksi hyvä syy hoitaa kustannukset kollektiivisesti.

Jos kirjasto perisi jokaisesta lainasta sen käyttökustannuksia vastaavan summan, saisi kirjaston tiskillä pulittaa 1,91 €lainausmaksun joka kerta. Tälläkin rahalla saisi vasta torilla toimivan avokirjaston, rakennuksesta pitäisi maksaa erikseen. Tarkasteluvuonna kunta satsasi keräämiensä päivähoitomaksujen lisäksi jokaista 0-6-vuotiasta kohti päivähoitoon 3576 € Päivähoitomaksujakin kerättiin melko huomattava summa: 1 187 064 € Päivähoitomaksut eivät ole kuitenkaan nousseet niin nopeasti kuin päivähoiton kustannukset. Lapsen vakava sairastuminen voisi maksaa helposti tyypillisen lempääläläisen omakotitalon verran vuodessakin, jos kaikki hoitokustannukset tulisivat perheen maksettavaksi.

Tällaisten vertailujen ja sormiharjoitusten tarkoituksena on tuoda seitsennumeroiset euromääräiset summat paremmin kotitalousmittaluokkiin. Samalla voidaan konkretisoida sitä, voidaan kai sanoa kohtalaisen massiivista, palveluverkostoa, joka ympäröi meidät niin jokapäiväisenä, että emme sitä välttämättä aina edes huomaa. Suurissakaan summissa mikään ei viittaa siihen, että vastineeksi saatu ei olisi hintansa arvoista. Ja vastaavasti pieniäkään summia ei mikään pakota turhuuksiin

haaskaamaan. Lakisääteisyys ei tee menoista sen enempää kiveen hakattuja, kuin ovat kunnallisten elimien päätökset - lakien säätäjät ovat samojen äänestäjien valitsemia kuin ovat kunnan päättäjät.

Lyhyellä tähtämellä kunta, niin Lempäälä kuin moni muukin, voisi rahoittaa menojaan nostamatta veroja tai käyttömaksuja; myymällä omaisuuttaan. Lempäälän "aineellisten hyödykkeiden" tasearvoksi tuli tarkasteluvuonna 50 090 000 € Joidenkin tahojen mielestä juuri näin pitäisikin tehdä, koska koneiden ja kiinteistöjen omistaminen ei tästä näkökulmasta ole kunnan "ydintoimintaa". Energia- ja puhelinyhtiöitä onkin siirtynyt osin kuntien omistuksesta yksityiselle puolelle.

Tulopuolen lyhyessäkin tarkastelussa olennaisinta on, että jokainen menojen lisäys tai vähentäminen tarkoittaa vastaavaa summaa tulopuolella. Koska menojen lisääminen on keskimäärin suositumpi harrastus kuin vähentäminen, useimmiten käytännössä olisi osoitettava vastaava tulojen lisäys. Vaihtoehdot tämän perusteella siis ovat kunnallisveron muuttaminen, omaisuuden myyminen, valtionosuuksien muuttaminen (joka ei ole yleensä kunnan päätettävissä), muiden verojen muuttaminen tai käyttömaksujen muuttaminen. Jokaisella vaihtoehdolla on "poliittinen hintansa", eivätkä ne laeista johtuen ole aivan miten tahansa käytettävissäkään. Koiraverosta ei tähän raporttiin saatu tietoja, mutta ei siltäkään taloutta merkittävästi paikkailtaisi.

Jos kirjaston lainat todella pantaisiin maksullisiksi ja lainojen määrä ei tästä muuttuisi, kassaan saataisiin nykyisten kirjaston toimintamenojen (hieman yli 500 000 €) verran "ylimääräistä". Tämä ei riittäisi kattamaan edes esi- ja perusopetuksen vuosittaisia toimintamenojen lisäyksiä, jotka puolestaan määräytyvät virkaehtosopimuksista enemmän kuin kunnan päätöksistä. Toisaalta kunsata ihmistä tahollaan sanoo, että vaatimamme 10 000 € ei tunnu kokonaisuudessa missään, he yhteensä kyllä muodostavat jo merkittävän kokonaisuuden.

3. Määritelmät ja rajaukset

Kunnan menoja arvioidessa ei ole käytössä, ei ainakaan vielä eikä ainakaan vielä Lempäälässä, kohderyhmän mukaisia tilityksiä tai muuta, mistä voisi suoraan laskea lapsiin ja nuoriin kohdistuvat menot. Esimerkiksi Tampereella, Lempäälän naapurissa siis, ollaan ottamassa askeleita kohti tilaaja-tuottaja-mallia, joka olisi askel tähän suuntaan. Onko se hyvä ja oikea askel, on sitten kenties tiedossa vuosien päästä. Jos se on oikean tuntuinen askel, se voi olla sitä 200 000 asukkaan kaupungissa, mutta ehkä ei 20 000 asukkaan.

Vaikka voisimme suoraan tilikirjoista katsoa otsikon "Lasten ja nuorten palvelut" alta loppusumman, ei tämäkään olisi edes lähellä täsmällistä vastausta kokonaisbudjetin volyyymistä. Paljon riippuu määritelmästä, kuten vaikkapa nuoruuden ikärajusta. Rajauksia on tehtävä siitakin syystä, että tavoitteena ei ole lausua absoluuttista totuutta lasten ja nuorten budjetista, vaan kertoa loppusumma ja erityisesti se, miten siihen on päädytty.

Lempäälän lapsi- ja nuorisobudjettia kootessa seuraavat määritelmät ja rajaukset ovat olleet voimassa, ellei toisin mainita.

1) Menot ovat bruttomenoja. Suurin merkitys tällä on siinä, että päivähoitomaksut ja terveyskeskusmaksut eivät tule vähennetyksi menoista. Spekulaatiota ei tarvitsisi edes lopettaa käyttömaksuihin ja vastaaviin. Kunnan työntekijätkin maksavat kunnallisveroa ja palkkakustannuksista osa palautuu takaisin kunnalle koskaan kenenkään lompakossa käymättä. Oma lukunsa ovat laskennalliset valtionosuudet ja ne osat, jotka periaatteessa ovat Lempäälän, mutta eivät koskaan käy kunnan kassassa. Lopetamme kuitenkin nämä spekulatiot lyhyeen.

2) Menot ovat käyttötalouden menoja, esimerkiksi koulujen remonttien ja uusien rakennusten kustannukset ja muut investoinnit on rajattu ulos. Tällä on Lempäälän talouden kannalta suurikin merkitys, koska lähitulevaisuuden haasteet ovat pitkälti myös muuttovoitosta aiheutuvaa investointipainetta. Lisää asukkaita ja lisää lapsia tarkoittaa lisää luokkia kouluihin, tilaa päiväkoteihin ja ehkä lisää viemäriputkea molempiin. Oman problematiikkansa muodostavat poistot, jotka kuvaavat esimerkiksi kunnan kiinteistöjen kulumista ja arvonalaskua. Poistot muodostavat suuria eriä myös tässä tarkastelluilla toimialoilla, mutta ne on jätetty laskelmissa

huomioimatta, ellei toisin mainita. Tarkasteluvuonna koulujen ja nuorisotilojen tietokonehankinnat olivat vielä kirjanpidollisesti investointiluonteisia, joten ne eivät näy näissä luvuissa.

3) Lapset ja nuoret ovat iältään (-) 9 kuukautta - 24 vuotta. Menoissa ovat mukana äitiysneuvolan menot ja esimerkiksi synnytykset.

4) Edelliseen liittyen lasten ja nuorten palvelut ja niistä aiheutuvat menot on laskettu 100 % lapsille ja nuorille kohdistuviksi, vaikka lasten vanhemmat voisi yhtä hyvin katsoa palvelun ensisijaiseksi saajaksi. Esimerkiksi päivähoito on yhtäältä vanhemmille tarjottavaa palvelua ja toisaalta lapselle kohdistuvaa varhaiskasvatuspalvelua. Tässä yhteydessä koko palvelu on laskettu olevan lasten ja nuorten palvelua. Sama koskee vaikkapa kouluruokailua, joka on myös vanhemmille kohdistuva palvelu.

5) Sana budjetti on harhaanjohtava. Tässä yhteydessä olen käyttänyt vuoden 2003 tilinpäätöstietoja, ellei toisin mainita. Prosessin kuluessa on kerätty myös varsinaisia talousarviotietoja (siis tulevaisuuteen suuntaavia). Sama koskee myös Turun vastaavaa laskelmaa. Tästä johtuu jälleen epätasaisuus: Lempäälän nettomuutto on vuodessa noin 300 henkeä, joten nyt kunnassa on asukkaita ja lapsia enemmän kuin tarkasteltavan vuoden aikana oli.

6) Kunnallisia palveluja ovat ne, joissa kunta on tilaajana ja rahoittajana. Usein se on myös palveluiden tuottajana, mutta ei aina. Merkittävimmät palvelut, joita Lempäälän kunta ei itse tuota, ovat tässä tarkastelussa erikoissairaanhoidon ja ammatillisen koulutuksen palvelut. Lopuksi tarkastellaan lyhyesti kunnan palveluiden lisäksi valtion rahoittamia tulonsiirtoja ja palveluita.

Lapsi- ja nuorisobudjetin tiedot ovat peräisin useasta lähteestä, osittain mallina on käytetty Turun vastaavaa raporttia. Karkeasti jaotellen hahmotettiin alun perin neljä tapaa lähestyä asiaa:

1) Osa kunnan palveluista on luonteeltaan sellaisia, että kaikki niiden menot kohdistuvat tässä tarkoitettulla tavalla lapsiin ja nuoriin. Sellaisia ovat mm. päivähoito, esi- ja perusopetus sekä nuorisotyö. Näissä tapauksissa kunnan tilinpäätös riittää jo pitkälle, mutta ei aivan perille asti. Kunnan taloussuunnitelma tilinpäätöstietoineen on kuitenkin ollut merkittävässä roolissa budjettia kerätessä.

2) Menoista vain osa kohdistuu lapsiin ja nuoriin. Tämä osuus voidaan saada esiin kertomalla lasten ja nuorten käyttökerrat palveluissa ja kertomalla näin saatu luku palvelun keskihinnalla. Tätä mallia

ei aivan sellaisenaan käytetty, vaikka se olisi periaatteessa mahdollinen. Lähimmäs tätä tarkastelutapaa tultiin kunnan ruokahuollon menojen määrittämisessä, laskennassa käytettiin mm. aterian keskihintaa. Lopullisessa laskelmassa tämä laskutapa kuitenkin jäi taustoittajan asemaan.

3) Toinen tapa kun osa menoista kohdistuu lapsiin ja nuoriin: euromääräinen osuus saadaan arvioimalla lasten ja nuorten osuus kaikista menoista. Esimerkiksi liikuntatoimen menoista 55 % kohdistuu lapsiin ja nuoriin. Tässä tapauksessa liikuntatoimen menoiksi kirjataan liikuntatoimen käyttömenot x 0,55. Arviot on aina tehty ko. hallintokunnassa, missä on parhaat mahdollisuudet päätyä oikeaan osuuteen. Mitä suurempi on arvioitavan hallintokunnan kokonaisvolyymi, sitä suurempi virhe tulee loppusummaan jos arvio lasten ja nuorten osuudesta menee pieleen. Onneksemme arviot ovat parhailta asiantuntijoilta niissä tapauksissa, joissa tätä menetelmää on käytetty.

4) Hyvin pieniä eriä on laskettu suoraan niin, että kokonaismenot on vain kerrottu lasten ja nuorten osuudella kunnan väkimäärästä (34 %).

Lempäälän kunnan viranhaltijoille lähetettiin kyselylomake, jonka avulla he saattoivat antaa oman näkemyksensä edustamansa hallinnonalan tai toimipisteen lapsiin ja nuoriin kohdistuvista menoista. Lomakkeen antamia tietoja on käytetty erityisesti kansanterveystyön ja erikoissairaanhoidon sekä tilatoimen menojen arvioinnissa.

Muutamia kunnan avainhenkilöitä on haastateltu virallisemmin ja epävirallisemmin. Itse olen tehnyt kolme haastattelua, kunnan talousjohtajan, sivistystoimen taluspäällikön ja sosiaalityönjohtajan. Muita kunnan vaikuttajia ja Kelan paikallistoimiston ihmisiä on tavattu kokouksissa. Nuorisotoimenjohtaja voidaan prosessin kuluessa laskea vähän enemmänkin kuin haastatelluksi.

Asioiden suhteuttamiseksi olen käyttänyt väestötietoja (tilastokeskus), Kelan tarjoamia tietoja ja Lempäälän kunnan eri foorumeilla itsestään tarjoamia tunnuslukuja. Viimeksi mainittuja ovat mm. elinkeinorakenteen ja asuntojen omistussuhteen tiedot. Esitetyt luonnehdinnat Lempäälästä jonkinasteisena onnelana perustuvat hyvin pitkälti Stakesin keräämiin kuntaindikaattoreihin.

Pelkät luvut eivät asetu mittasuhteisiin vain kokeilemalla eri laskutapoja. Kiinnostusta virittävänä ja taustoittavana asioina on syytä mainita vilkas keskustelu esimerkiksi kunnallisvaalien alla siitä, miten kuntien palvelut pitäisi järjestää. Tieto Suomen ikärakenteen muuttumisesta ei ole järin suuri uutinen, asian virittämää mielenkiintoa kuitenkin lisää se, että nyt ennusteet alkavat näkyä myös kuntien taloudessa. *"Vuoden 2003 tilinpäätökseen verrattuna kasvu on erityisesti*

erikoissairaanhoidon kasvusta johtuen peräti 22,8 % ", näin todetaan palveluiden ostoista taloussuunnitelmassa. Kasvuprosentit ovat sikäli huomattavia, että asiaa esillä pitäviä tahoja voidaan pitää myös vastuullisina sellaisina.

Lempäälä edustaa myös kokolailla uutta kuntatyyppiä, joka on oikeastaan syntynyt vasta viimeisen muuttoaallon myötä. Tapauksena sen kiinnostavuus pohjaa myös tähän kaupungin läheisen onnelan lajityyppiin. Jos tarina Lempäälän taloudesta olisi lohduton, ei monen muun kunnan talousasioita voisi lasten valveilla ollessa edes käsitellä. Lempäälä kuntana on sellainen, että jos jostain pitää etsiä kohtalaisen onnellisia, terveitä ja hyvin toimeentulevia ihmisiä, juuri tähän kuntaan pitäisi etsintä suunnata.

Muitakin virikkeitä tarkastelun suuntaamiselle voisi mainita lähes loputtomiin: ikäluokkien pienenemisestä johtuva paine koulupalveluissa, nousupaine lääke ja sairaanhoitomenoissa, keskustelu lisääntyvistä mielenterveysongelmista ja subjektiivisesta oikeudesta päivähoidon. Ajankohtainen keskustelu kaikkienensa voidaan siis asettaa sellaiseksi ohjenuoraksi, joka ei suoraan ole laitettavissa kaavaan, mutta joka ohjaa mielenkiintoa yhden luvun sijasta toiseen. Suomalainen kunta on keskimäärin liian pieni palveluiden tehokkaaseen järjestämiseen ja liian suuri lähidemokratian toimintaan. Ehkä koko kuntakenttä on suuren muutoksen ja murroksen edessä, tähän viittaa paljon muukin kuin "ideologinen vyörytys" miltään äärilaidalta.

Lopulliset rajaukset kunkin luvun kohdalla esitetään sen yhteydessä. Tässä mainitut rajaukset, määritelmät ja muut mielenkiinnon virittäjät ovat voimassa kussakin kohdassa, ellei muuta mainita.

4. Lempäälän Lapsi- ja Nuoriso Budjetti - LLNB

Itse lukujen tarkastelussa liikutaan lopusta alkuun sillä tavalla, että ensiksi esitetään kokonaisarvio ja sen eri variaatiot. Tämän jälkeen tarkastellaan kokonaisuuden osia suurimmasta pienimpään ja kerrotaan millä tavalla luvut on johdettu. Ennen kuin mennään euroihin, on paikallaan tehdä hyvin tärkeä huomio. Satsaukset lapsiin ja nuoriin ovat **kunnan** puolelta valtaosin palveluja, vain toimeentulotuki puhtaana tulonsiirtona tekee tästä poikkeuksen. Elatustuen voi tulkita olevan myös tulonsiirto ja samaa voi jollain tasolla sanoa työllistämiskuluista. Suurin osa tulonsiirroista on valtion maksamia ja kulkee Kelan kautta.

4.1. LLNB kokonaisuudessaan

Kunnan kokonaismenojen loppusummaa on kasvatettu, kuten aiemmin mainittiin, laskennallisilla menoilla (3 305 000 €), jotka tulevat ammatillisen toisen asteen ja ammattikorkeakoulun laskennallisista kustannuksista. Näin ollen kunnan kokonaismenot tilinpäätöksessä ovat mainitun summan verran pienemmät kuin tässä tarkastelussa.

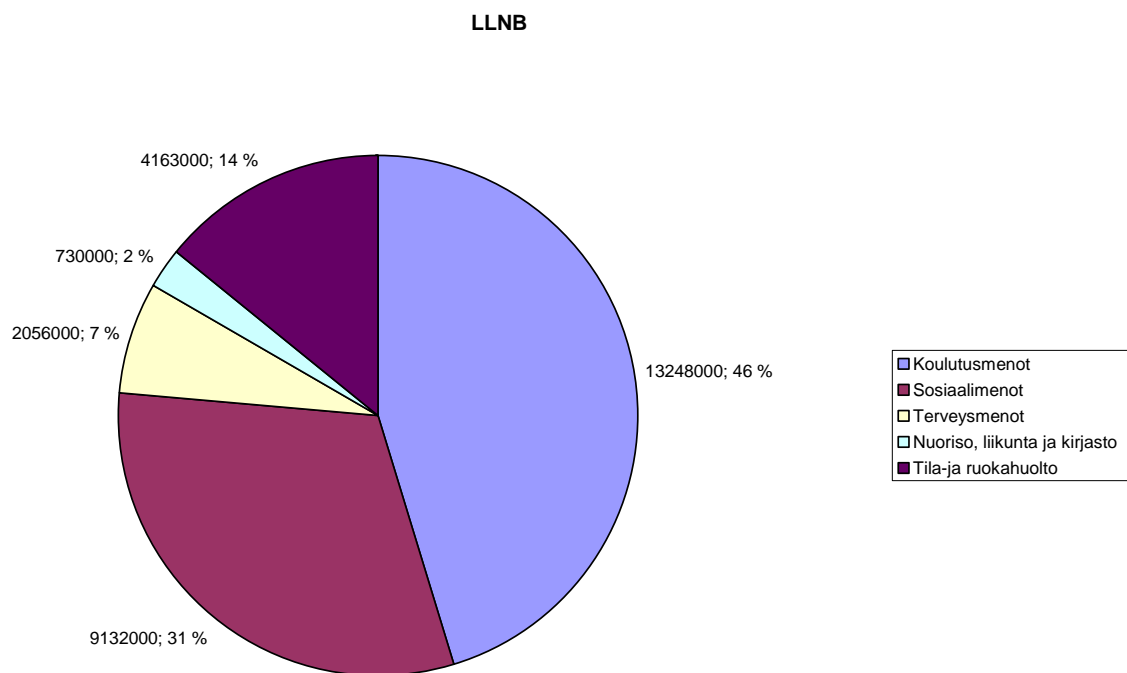
Kunnan kokonaismenot tilinpäätöksessä 2003	Kunnan kokonaismenot tässä esityksessä
57 921 000 €	61 226 000 €

Kokonaislukemat, jotka tarkentuvat seuraavissa kappaleissa ovat:

LLNB + Kela yhteensä	LLNB kokonaisvolyymi €	LLNB osuus kokonaismenoista %	LLNB asukasta kohden €	LLNB 0-24-vuotiasta kohden €
39 720 000	29 329 000	48	1686	4986

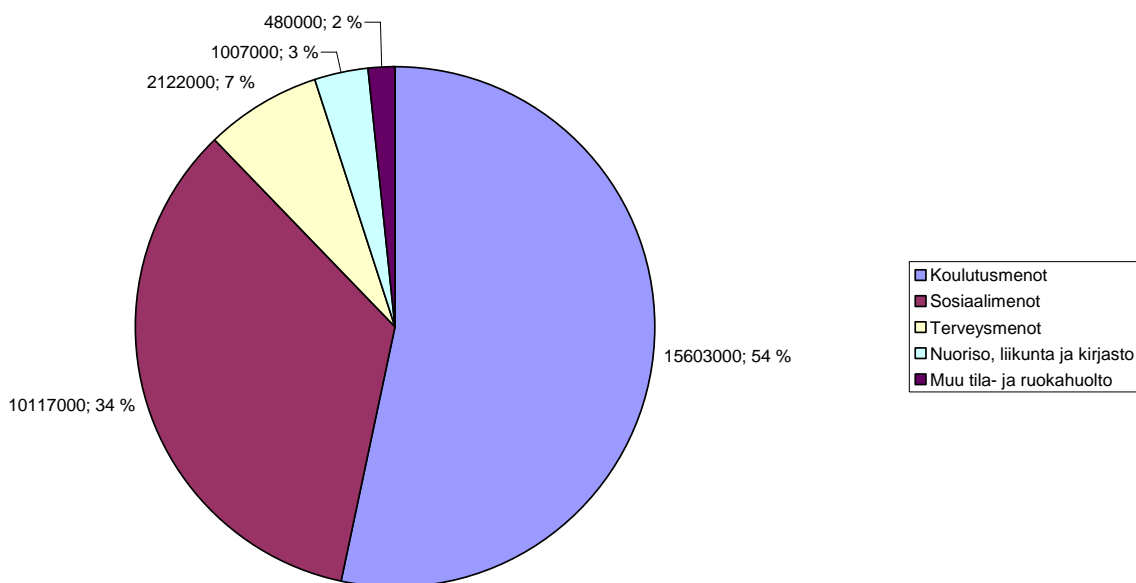
Aluksi esitetään lapsi- ja nuorisobudjetista kaksi versiota. Ensimmäisessä versiossa ajatuksena on tarkastella kokonaisuutta karkeasti sanottuna henkilöstö ja tila/ruokamenot eriteltyinä. Jälkimmäiset kattavat yhteensä kokonaisuudesta 15 % ja ovat koulun ja sosiaalitoimen jälkeen kolmanneksi suurin yksittäinen erä. Ensimmäisestä versiosta saa siis jonkinlaisen kokonaiskuvan paitsi kokonaissummasta, myös siitä paljonko resursseja menee varsinaisesti toimintaan, paljonko tiloihin ja eväisiin. Tätä tarkastelua voi hyödyntää esimerkiksi miettiessä koulun lakkauttamisesta tulevia mahdollisia säästöjä, nehan koskevat enimmäkseen juuri kiinteistöjä ja logistiikkaa.

Toisessa versiossa tiloista ja niiden kunnossapidosta sekä ruokahuollosta aiheutuvat menot on laskettu mahdollisuuksien mukaan hallintokuntien menoihin, jolloin voidaan verrata eri sektoreiden kokoa. Tarkastelutavat antavat kokonaisuudesta hyvin erilaisen kuvan, loppusumma on kuitenkin sama. Kuluja on ajettu eri hallintokunnille vähän väkipakollakin, esimerkiksi kerran luotettavaksi arvioitua ruokahuollon jakoa käytettiin mekaanisesti myös siivouskuluissa. Näin saatiin mahdollisimman suuri osa tila- ja ruokahuollon kuluista sisään "substanssisektoreiden" kuluihin. Tilatoimen kustannukset sosiaali- ja terveystoimesta jaettiin tasan ja laskettiin ao. hallintokunnan menoihin.

Kuvio 2. LLNB, menot eriteltynä niin, että tila- ja ruokahuollon menot näkyvät omana kokonaisuutenaan

LLNB (tila ja ruokahuolto hajotettuna)

Kuvio 3. LLNB, menot eriteltynä niin, että tila- ja ruokahuollon menot on sisällytetty eri hallintokuntien menoihin aina kun mahdollista

Tässä esitetty kokonaissumma tarkoittaa yli 80 000 €vuoden jokaisena päivänä lasten ja nuorten palveluihin. Tarkasteluvuonna Lempäälässä asui ikärajaan kuuluvia lapsia ja nuoria 5882, palveluiden kokonaisvolyyymi oli lähes 5 000 €heitä jokaista kohden. Tämä olisi siis laskennallisesti se summa, jolle osoitettu palveluseteli jaettaisiin lapsille ja nuorille kerran vuodessa. Siinä maailmassa palvelusetelillä voisi sitten ostaa sairauskuluvakuutukset, päivähoitoa, koulutusta tai harrastuslisenssejä.

Samalla ikärajaan Turussa päädyttiin vuotta vanhemmilla tiedoilla lukuun 6008 €nuori. Suuri ero johtuu siitä, että Turussa ammatillinen oppilaitos ja ammattikorkeakoulu oli laskettu kaikkine bruttomenoineen kunnan toiminnaksi. Tämä on siis puhtaasti tekninen ero, joka ei kerro kunnan lapsi ja nuorisobudjetista oikeastaan mitään. Pienempiä selityksiä ovat Turun suuremmat lastensuojelumenot ja toimeentulotuen suuremmat menot, sekä vastaavat muut erot kuntien sosioekonomisessa rakenteessa. Kuten todettua, Lempäälä on moniin kasvukeskuksiin verrattuna aikamoinen onnena esimerkiksi sosiaalisten ongelmien vähyden perusteella. Kolmas marginaalisempi ero on Turun laajempi tarjonta esimerkiksi museoissa, joiden menoja on mukana sikäläisessä budjetissa. Lempäälän ei ole välttämättä tarkoituksenmukaista satsata museoihin,

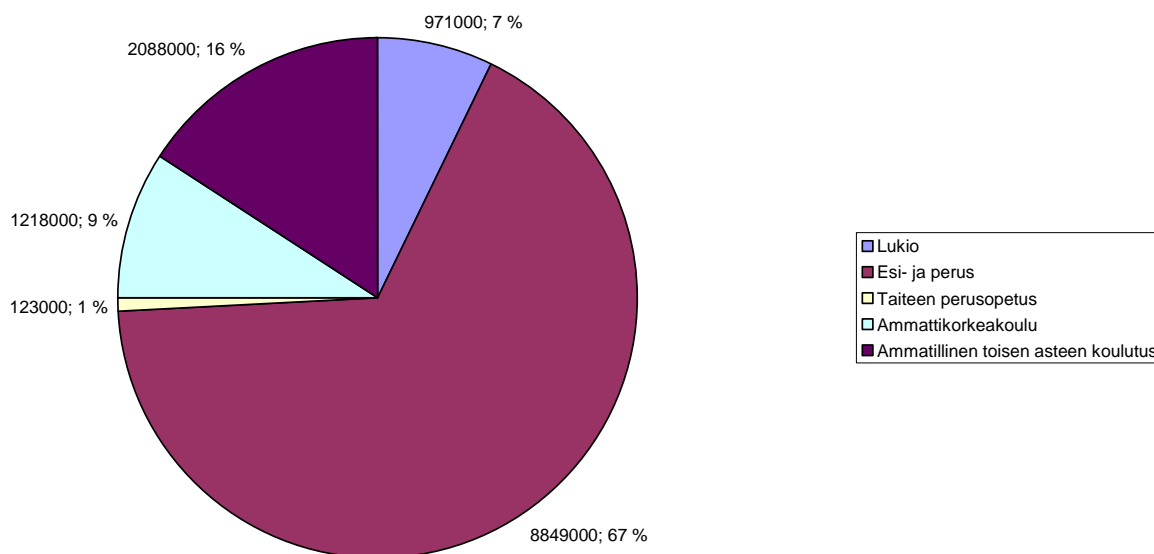
jäähalleihin, konserttisaleihin tai stadioneihin, koska ne ovat naapurissa Tampereella. Tämä puolestaan on kaikkia kehyskuntia melko yleisesti yhdistävä piirre. Keskustelua voidaan aina käydä siitä, miten keskuskuntien investointien positiiviset ulkoisvaikutukset muihin kuntiin voitaisiin ottaa huomioon. Kaiken kaikkiaan Lempäälästä kerätyt tiedot kattavuudeltaan ovat kuitenkin vertailukelpoiset. Erot Turun laskelmiin selittyvät osin kirjanpidollisilla eroilla ja joltain osin muilla, "aidoilla" eroilla.

4.2. Koulutuksen menot

Koulutus on selvästi suurin sektori euromääräisesti tässä tarkastelussa. Koulutuksen sisällä suurin toimiala on esi- ja perusopetus, joka sisältää siis peruskoulun kaikki luokat, esiopetuksen, lisäopetuksen ja erityisopetuksen. Aamu- ja iltapäivätoiminta eivät olleet tarkasteluvuonna vielä koko painollaan sivistystoimen alaisuudessa, mutta ruokahuollon kautta tämäkin toiminta marginaalisesti näkyy luvuissa. Tässä tarkastelussa jahdataan vain euroja, mutta on siis selvää, että nämä volyymiltaan suuret palvelut tuottavat myös paljon "suoritteita". Koulutuksen menoja voidaan tarkastella pelkkien opetuksen menojen ja toisaalta koulun liittyvien tila ja ruokamenojen osalta.

Kuviossa 4 koulutusmenot on esitetty ilman kunnan koulujen tila- ja ruokamenoja. Esi- ja perusopetuksen osuus on, kuten kuvastakin näkyy, ylivoimaisesti suurin. Koululla ei juuri ole toimintatuottoja, muuta kuin joitain kohtalaisen pieniä salivuokria. Koulutukseen ohjataan kuitenkin erityisiä valtionosuuksia, joten kaikki tässä esitetyt menot eivät jää kunnan maksettavaksi. Samat valtionosuudet kohdistuvat tosin nuorisotoimeen, liikuntatoimeen ja kirjastoon.

Koulutuksen menot

Kuvio 4. Koulutusmenot

Toisaalla mainittiin, että jos peruskoulun kustannukset katettaisiin lukukausimaksuilla, sen suuruus olisi yli 2 000 € Tämä vastaa koko julkisen talouden satsausta koulutukseen, ei vain kunnan "omaa" rahoitusta. Kuntien ja valtion välinen, joskus kiistaksi asti menevä, keskustelu kustannusten jaosta tavallaan tuppaa unohtamaan, että samat ihmiset rahoittavat molempien toiminnan kansalaisina ja kuntalaisina. Lukiokoulutus on kaikista koulutusmuodoista edullisinta oppilashinnalla laskettuna myös valtakunnan tasolla. Valtionosuusjärjestelmästä johtuen Lempäälä kuntana ei kuitenkaan säästäisi ammatillisen koulutuksen menoissa, vaikka kouluttaisi koko ikäluokan omassa lukiossaan.

Summat lajeittain ovat johdettu seuraavasti:

Esi- ja perusopetuksen menoista on olemassa sekä lomakkeen, että taloussuunnitelman tieto. Kokonaislaskelmassa oleva tieto on taloussuunnitelmasta vertailukelpoisuuden vuoksi. (laskuperusteena on, että menot kokonaisuudessaan kuuluvat määritelmän sisään)

Lukion menot ovat lomakkeesta, jonka summa on tosin sama kuin taloussuunnitelman (laskuperusteena on, että menot kokonaisuudessaan kuuluvat määritelmän sisään)

Taiteen perusopetus, tieto on lomakkeesta (laskuperusteena on, että menot kokonaisuudessaan kuuluvat määritelmän sisään)

Ammatillinen perusasteen opetus ja ammattikorkeakouluopetus ovat laskennallisia summia, luvut on johdettu kuntaliitosta saatujen asukaskohtaisten laskennallisten summien mukaan.

Molemmat menoerät ovat laskennallisia myös sikäli, että ne eivät näy kunnan menoissa kun kunta pitää kirjaa. Menot ovat kuitenkin sikäli todellisia, että mainitut summat ovat ikään kuin maksamatta jääneitä valtionosuuksia. Siksi ne eivät näy kunnan tilinpidossa suoraan ja samasta syystä kokonaismenoja jouduttiin kasvattamaan näillä osuuksilla. Jos vaikkapa kummastakaan koulutuslajista ei olisi kustannuksia millekään kunnalle (jos ne hoitaisi valtio yksinään tai kustannukset katettaisiin lukukausimaksuilla), tätäkään erää ei olisi. Konkreettisina lukuina sama voidaan ilmaista niin, että Lempäälän kunnan laskennalliset valtionosuudet opetus ja kulttuuritoimeen ovat yli 15 000 000 €, josta todellisuudessa maksetaan 4 287 000 €. Ammatillisen ja ammattikorkean laskennalliset kustannukset ovat tätä laskennallisen ja todellisen valtionosuuden erotusta. Näissä kuluissa on mukana myös tila- ja ruokahuollon kustannuksia sillä tavalla kuin laskennallisissa kuluissa niitä ylipäänsä on.

Edellä olevassa kuvassa eivät siis ole mukana kunnan koulutoimen tilakustannukset ja ruokahuollon kustannukset. Ne ovat kuitenkin mukana aiemmin esitetyissä kuvioissa, jossa em. kustannukset on laskettu eri hallintokuntien menoiksi. Kokonaisuudessaan tila- ja ruokahuollon kustannukset ovat koulutoimessa tämän laskelman mukaan seuraavat:

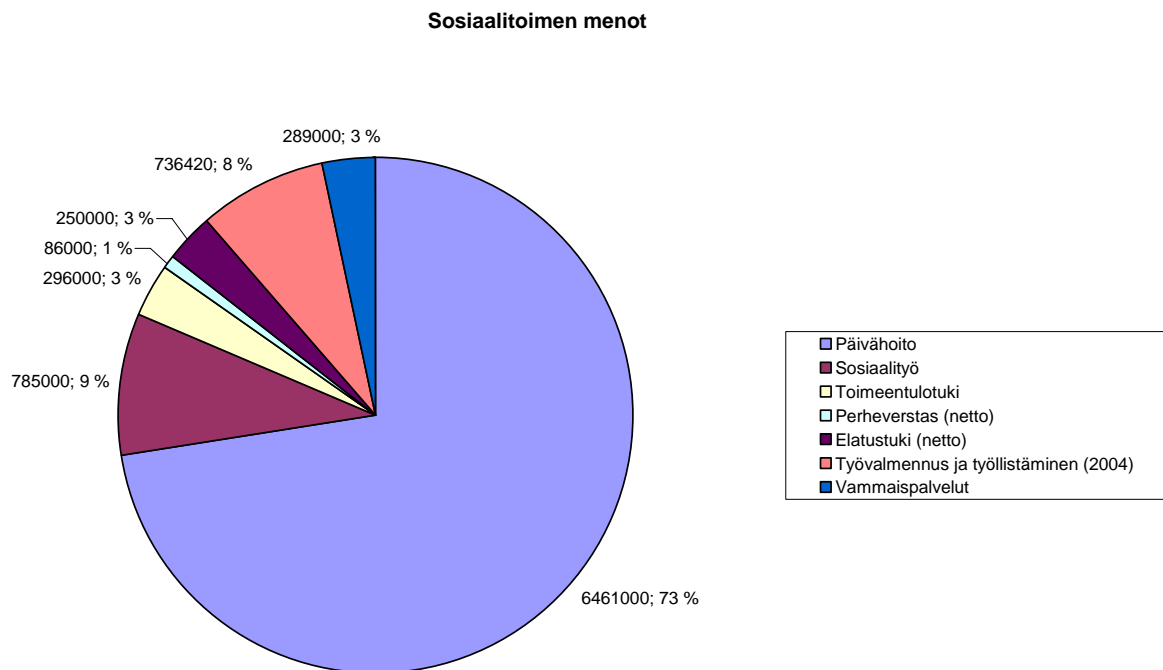
Tilatoimi	650 000€
Ruokahuolto	1 147 900€

Luvut ovat tilatoimen osalta suoraan heidän ilmoittamiaan, siis kyselylomakkeen tietoja. Aterioiden kulujen laskennassa on käytetty useampaa eri hajotustapaa, jotka johtavat lähes samaan tulokseen. Aterian keskihinnalla ja toimintapäivillä saatu laskennallinen summa on hieman eri kuin tässä esitetty. Yllä oleva lukema perustuu lomakkeella saatuun kokonaiskustannusten määrään, joka on jaettu seuraavan vuoden yksityiskohtaisten tietojen perusteella koulun ja sosiaalitoimen kesken suhteessa 65/35. Ruokahuollon menoissa on se epätavallinen piirre, sillä tällä puolella kustannuksia on saatu alennettua. Kustannusten nousupaineita hillitessä katse kohdistuu luontevasti seiniin ja logistiikkaan jos vaihtoehtona on opetus ja kasvatus. Kokonaisuudessaan tilanne näyttää kuitenkin myös siltä, että kustannusten nousu olisi ehkä hyvä saada kuriin vaikka opetus siirrettäisiin taivasalle ja nyyttikestiperiaatteella toimivaksi.

4.3. Sosiaalitoimen menot

Tässä yhteydessä sosiaalitoimen menoiksi kutsutaan päivähoidon menoja, perhetyön menoja, työvalmennuksen ja kunnan "sosiaalisen" työllistämisen menoja sekä vammaispalvelujen menoja. Tarkasteluvuonna päivähoidon menoihin sisältyy joitakin iltapäivähoidon kuluja. Perhetyö sisältää

sosiaalityön, toimeentulotuen ja lastensuojelun. Työllistämisen ja työvalmentamisen menojen laskeminen sosiaalitoimen menoiksi ei noudata kunnan kirjanpidon ja hallintorakenteen tapaa kirjata asia. Lempäälässä on käynnissä sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama perheverstasprojekti, jonka kulut on laskettu mukaan aiemmin kokonaisuudessaan, vaikka osa niistä on valtion avustuksia. Kuviossa 5 sosiaalipuolen menot on esitetty eri luokkiin jaettuna ilman tilatoimen ja ruokahuollon kustannuksia. Kuvion luvuissa on nettomääräisinä sellaisina osuuksia, jotka aiemmissa luvuissa ovat olleet bruttomääräisiä. Siksi luvut ovat hieman eri tasoa kuin aikaisemmissa. Työllistämisen suhteen tässä on toimittu kunnan omaa kirjanpitoa loukaten niin, että työvalmennuksen ja kuntouttavan työtoiminnan kulut sekä kunnan oman työllistämisen yleiset, nuorille osuvat erät ovat sosiaalitoimen menoissa. Nuorten kesätyöllistämisen menot on laskettu kuitenkin nuorisotoimen menoihin. Lisäksi kaikki työllistämiseen liittyvät kulut ovat poikkeuksellisesti vuoden 2004 tilinpäätöksestä.

Kuvio 5. Sosiaalipuolen menot ilman tila- ja ruokamenoja bruttomääräisinä, ellei toisin mainittu.

Kuvion sanoma käy helposti selväksi. Päivähoito on sosiaalitoimessa ylivoimaisen suuri menoerä. Asia korostuu näin esitettynä, koska bruttomääräisissä luvuissa päivähoitomaksut eivät näy. Tämä on myös kotitalouden kannalta merkittävää, koulu on lapsille ilmainen, päivähoito ei. Päivähoidon menot ovat kohtalaisen tukevassa kasvussa ja tuotot pienessä laskussa.

Päivähoidon menot eivät ole vain päiväkotien menoja. Lukuun sisältyy huomattava määrä kotihoidon tukea, joka viime kädessä on sekin kunnan maksamaa. Lempäälän tapauksessa kotihoito on lähes yhtä suosittua kuin kunnallinen päivähoito. Kotihoidon tuen ja yksityisen hoidon tuen kotitalouksille maksettava summat ovat valtakunnallisia, päälle tulevat mahdolliset kuntakohtaiset lisät. Kelan maksamista etuuksista vanhempainrahat kohdistuvat merkittävänä yksittäisenä eränä myös näihin ensimmäisiin elinvuosiin.

Toinen aivan selkeä johtopäätös voidaan tehdä jo kuvan perusteella. Edes sosiaalitoimen menot eivät kohdistu mitenkään erityisesti erityisryhmille. Vaikka erityisryhmien palveluja tai tulonsiirtoja kiristettäisiin kuinka, sitä ei luultavasti kukaan veroprosenteissaan huomaisi. Myös sosiaalitoimi näyttää hyvin pitkälle olevan tavallisten ihmisten tavallisille ihmisille tuottamia palveluja. Päivähoidon kulut ovat sosiaalitoimen menoista 73 %, vaikka tässä tapauksessa sosiaalimenoiksi on laskettu kunnan kirjanpidossa niihin kuulumattomia eriä. Toimeentulotukimenot ovat lisäksi niitä harvoja menoeriä, joissa voidaan nähdä laskevaa suuntausta. Mutta yhtä lailla on tietenkin muistettava, että pieneltäkin näyttävä summa voi olla liikaa. Tästä käyvät ilmi vain mittasuhteet. Hyvinvointipalveluista puhuttaessa on joka tapauksessa paikallaan muistaa, että karkeasti laskettuna kolme neljäsosaa kuluista on tasausta yhden ihmisen eri elämänvaiheiden välillä. Loppu neljäsosa kattaa sen, että terve(mmä)t maksavat sairaampien kustannuksia, työllisemmät työttömämpiä ja niin edelleen.

Perheverstas on projektien joukossa kokoluokaltaan suuri, avustus on kokonaisuudessaan 450 000€ ja kokonaisen toimintavuoden osalta vuositasolla yli 100 000€ Osana tätä kokonaisuutta projekti ei kuitenkaan suuruudellaan häikäise. Jos sosiaalitoimen (LLNB) menoista otetaan pois päivähoidon menot, perheverstaan valtionavustus kattaa niistä noin 3,5 %. Tämä on hieman merkittävämpi osuus, mutta julkisuuden perusteella näitä mittasuhteita ei aina arvaisi. Kunnalliset peruspalvelut ovat kuitenkin projekteihin verrattuna vähän esillä, niitä arvioidaan vähemmän, ne tekevät itsestään vähemmän esitteitä ja järjestävät vähemmän seminaareja, ainakin suhteessa toiminnan määrään ja euromääräiseen volyyymiin. Perheverstaan valtionavustus tulee Sosiaali- ja terveysministeriöstä, näissä projektirahoitusmalleissa tiedottamisinto ei ole aina samaa luokkaa kuin Euroopan unionin rahoittamissa projekteissa.

Toisin kuin vaikkapa koulussa, sosiaalitoimessa brutto- ja nettokulujen ero voi olla suuri. Suurimmat syyt (, joista osa vain sattuu koskemaan Lempäälää) tähän ovat toimintatuotot ja kohdennetut valtionavut.

- päivähoidon **toimintatuotot** ovat 1 187 064 €
- elatustukien **perinnän** kautta saadaan osa maksetuista elatustuista takaisin (noin 140 000 €)
- perheverstasprojektin **valtionavustus** on sisässä bruttomääräisissä luvuissa, nettomääräisissä ei. Valtionavustus vuonna 2003 oli 90 000 €
- työllistämiseen saatiin **työllistämistukea** noin 115 000 €(vuonna 2004), työllistämisen kulut eivät ole kunnan kirjanpidossa sosiaalitoimen menoja
- lastensuojelun tasausrahasa tasaa lastensuojelun kuluja eri kuntien kesken, Lempäälä on nettomaksaja tasausrahaan noin 40 000 €
- kaikkiaan tässä määritellyn sosiaalitoimen tuotot kohoavat noin 1 500 000 euroon, suurimpana eränä päivähoitomaksut. Nettomenot ovat siis aivan eri kokoluokkaa kuin bruttomenot, joista 17 % tulee katetuksi tässä esitetyllä tavalla toimintatuottoina ja kohdennettuina valtionavustuksina sekä perinnän kautta. Tämän lisäksi on valtionosuusjärjestelmä

Luvut on johdettu seuraavasti:

Päivähoidon menot on saatu sekä lomakkeella, että taloussuunnitelmasta (laskuperusteena on, että menot kokonaisuudessaan kuuluvat määritelmän sisään).

Perhetyön ja toimeentulotuen on saatu lomakkeella. Siinä ovat eriteltyinä nettomääräiset menot ja bruttomääräinen kokonaissumma, joita on käytetty eri taulukoissa ja kuvissa aina kerrotulla tavalla.

Toimeentulotuen menot on laskettu arviona (30 %) kaikista toimeentulotuen menoista. Tämä ratkaisu poikkeaa jossain muussa yhteyksissä käytetystä laskentavasta, jossa huomioidaan toimeentulotukea saavat kotitaloudet, joiden "päämies" on alle 25/29 -vuotias (Kelan maksamissa etuuksissa yleisen asumistuen menoja on arvioitu toisella tavalla, juuri "päämiehen" iän perusteella). Perheverstaan ja koko perhetyön tietoja on tarkennettu haastattelussa.

Työllistämisen menoissa on nuoriin laskettu kuuluvan 70 % työvalmennuksen ja kuntouttavan työtoiminnan menoista. Työllistämismäärärahoista 22 henkilötyövuoden verran on kohdistunut nuoriin (vuodelta 2004). Luvut on toimittanut Erkki Häkli.

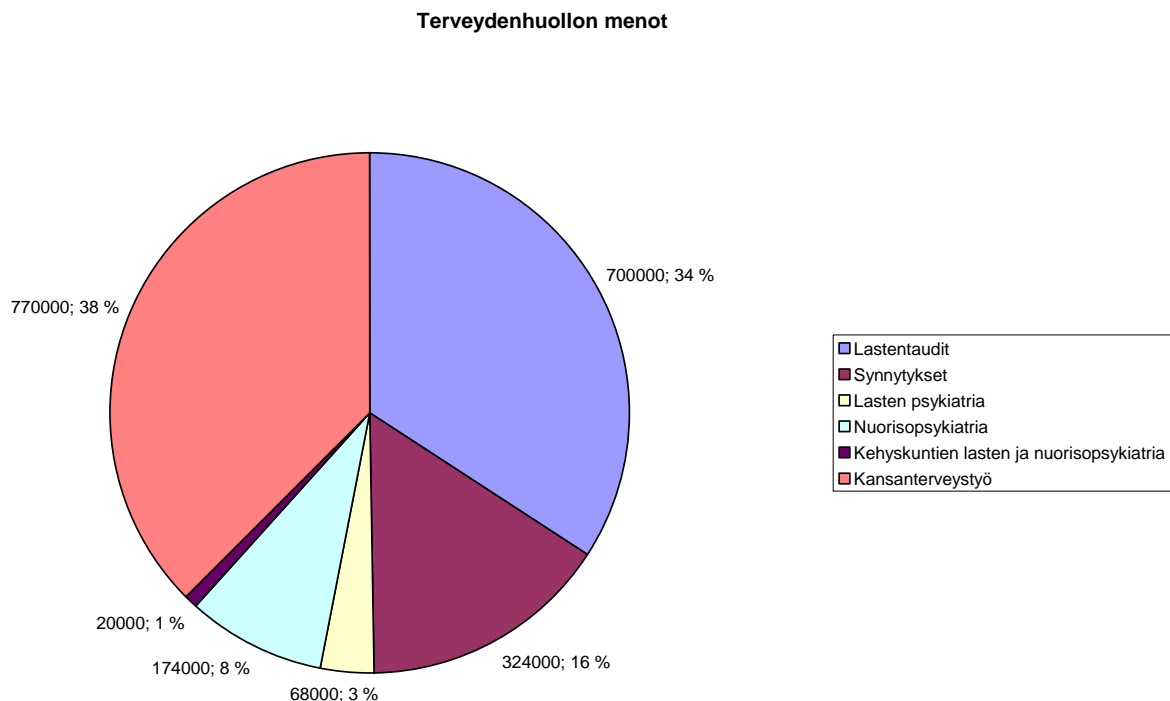
Vammaispalvelujen kulut tässä raportissa ovat vuodelta 2004, ne on koottu kunnan tilinpäätöksen ja nuorisotoimenjohtajan tekemien haastattelujen perusteella. Luvut on toimittanut Erkki Häkli.

Tila- ja ruokamenoja ei käytettävissä olevien tietojen perusteella saada täysin luotettavasti hajotettua sosiaalitoimen ja terveydenhuollon kesken. Koko budjettia kuvaavassa toisessa "piirakassa" (kuvio 3) tämä osuus on jaettu tasan kahtia sosiaali- ja terveystoimen kesken. Koko sosiaali- ja terveystoimen (LLNB) tilakustannukset ovat 132 600 € ja sosiaalitoimeen laskettavat lasten ja nuorten ruokahuollon menot puolestaan 618 100 €. Jälkimmäinen summa on johdettu

samalla tavalla kuin koulun vastaava. Tässäkin kohdin siis luovuttiin aterian keskihintaan perustuvista laskelmista, koska tarkka suhde koulun ja sosiaalitoimen kesken oli saatavissa.

4.4. Terveysthuollon menot

Terveysthuolto on ehkä eniten kuntien tilanteessa puhuttanut yksittäinen asia, erityisesti on keskusteltu perusterveyshuollon ja erikoissairaanhoidon keskinäisestä suhteesta. Lempäälän tapauksessa, ja varmasti yleisesti muutenkin, lasten ja nuorten osuus näistä menoista ei ole kovin suuri, 14 %. Samaan osuuteen on päädytty Turun laskelmissa. Näissä menoluokissa ollaan kaikista selvimmän lomakkeella kerättyjen tietojen varassa, kaikki lapsiin ja nuoriin kohdistuvat menoerät ovat lomakkeisiin perustuvia lukuja. Kansanterveysyö esiintyy näissä luvuissa yhtenä kokonaisuutena. Kokonaissumma on muuttumaton siitä, mitä se oli luvun alussa esitetyissä kuvioissa ja taulukoissa.

Kuvio 6. Terveysthuollon menot, sisältää kansanterveysyön ja erikoissairaanhoidon

Kohta kansanterveysyö jakaantuu edelleen siten, että neuvola ja kouluterveyshuolto ovat mukana kokonaisuudessaan, yhden terveyskeskuspsykologin työ sisältyy niin ikään tähän laskelmaan. Osuutena väestövastuusairaanhoidosta on laskettu 10 % ja hammashuollosta 25 %. Kaikki arviot ovat kunnan asiantuntijoiden tekemiä. Väestövastuusairaanhoido tarkoittaa

enimmäkseen samaa kuin terveyskeskus ja kunnallinen hammashoito meille maallikoille. Kansanterveystyön toimintatuotot olivat tarkasteluvuonna 882 000 € eli kokonaisuutena lähes samaa suuruusluokkaa kuin päivähoitomaksut. Kansanterveystyön toimintatuotoista ei ole käytettävissä lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa arviota.

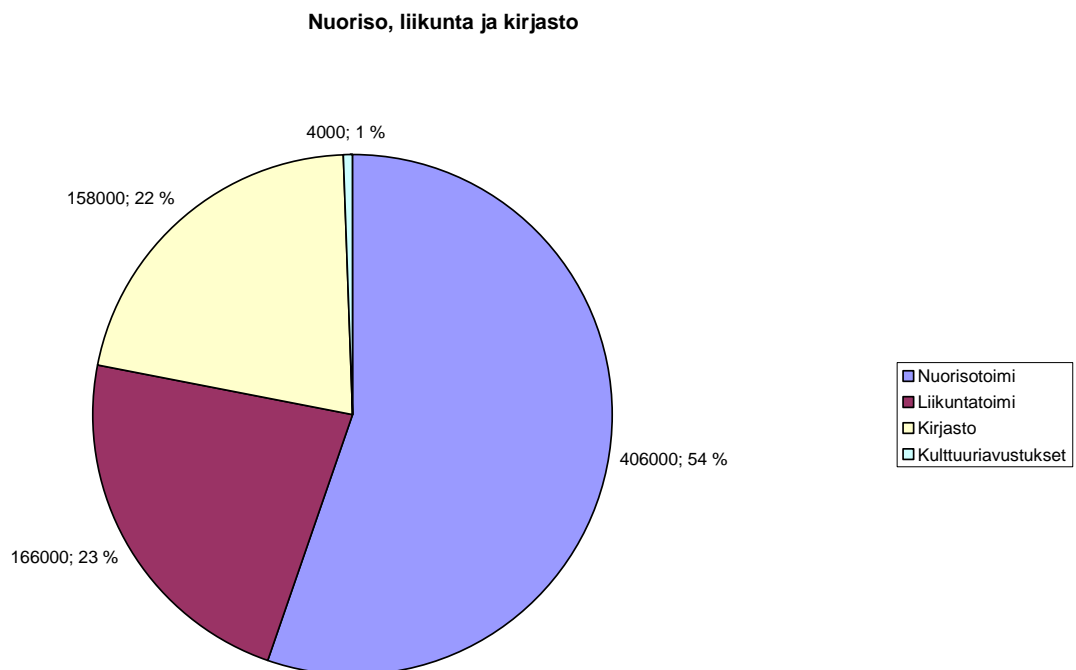
Kaikki muu kuviossa lasketaan erikoissairaanhoidon kuuluvaksi. Tässäkin tapauksessa arviot on tehty asiantuntijoiden voimin. Vuositasolla tapahtuvat muutokset saattavat nimenomaan erikoissairaanhoidossa olla suuria. Maallikonkin on hyvä pysähtyä miettimään ainakin erityisen vaikeahoitoisten psykiatrian kustannuksia, jotka voivat jonain vuonna saada lukemat kokonaan toiseen mittaluokkaan. Toinen Suomeen perustettu vaikeahoitoisten nuorten osasto on Nokialla Lempäälän läheisyydessä. Tarjonta ei ehkä luo kysyntää, mutta jos palvelua joudutaan käyttämään se maksaa paljon.

Kokonaiskuva erikoissairaanhoidon menoista ei ole erityisesti lapsiin ja nuoriin liittyvä asia kuin korkeintaan marginaalisesti psykiatrian puolesta. Mutta on selvää, että kun samaa kassaa käytetään, vaikuttavat erikoissairaanhoidon menotkin välillisesti lasten ja nuorten palveluihin. Puhumattakaan siitä, että usein hoidettavana ovat, jos eivät lapset itse, heidän vanhempansa ja isovanhempansa.

Kokonaisuutena terveyden ja sairaanhoidon kustannukset ovat merkittävät, mutta verrattuna kouluun tai päivähoitoon kuitenkin pienemmät. Kuntien talousongelmia, suurempia ja pienempiä, ratkotaan juuri tällä alueella. Tälle raportille ominainen rautakankiyleistys on, että juuri sairaanhoidon menot ovat vastaus kysymykseen: miksi kunnat säästävät menoissaan, vaikka niiden tulot nousevat. Uusi hoitotakuujärjestelmä voi tilapäisesti nostaa kokonaiskustannuksia, vaikka ne eivät aivan pienet ole lähtötasollaankaan. Mahdollisesti joskus myöhemmin hoitotakuun toteuttaminen alentaa kustannuksia, jos ja kun ongelmiin päästään tarttumaan silloin kun ajankohta on paras. Tältä toimialueelta löytyy tyypillisesti siis selitys sille, miksi kasvavatkaan kunnan tulot eivät pysy menojen kasvun vauhdissa, mutta tämä asiointi ei juuri liity lapsiin. Suurempi ongelma on, jos lapsia ei ole.

4.5. Nuorisotyö, liikunta ja kulttuuri

Kolmen pääalueen jälkeen siirrytään pienempiin eriin, ja voidaan jo sisällyttää useampia "toimia" saman otsikon alle. Koko LLNB -volyymista tässä käsitellyt toimialat kattavat noin 3 % yhteensä. Leikkisästi voisi todeta tämän hyppäyksen osoittavan juuri sen seitsemännen ja kahdeksannen numeron merkityksen. Luvut näyttävät edelleen suurilta, mutta miljoonista emme enää puhu. Siksi emme puhu yhden yksittäisen toimialan kohdalla enää kuin yhden prosentin luokkaa olevista menoista edes LLNB - kokonaisuudessa.

Kuvio 7. Nuoriso, liikunta ja kulttuurimenot.

Kaikki nuorisotoimen menot on laskettu mukaan kokonaisuuteen, kirjaston ja liikuntatoimen osalta on arvioitu osuuksia kokonaiskuluista. Nuorisotoimen menoihin on itse asiassa otettu mukaan muutakin kuin nuorisotoimen menoja. Luku sisältää 54 000 € (100 %) nuorten kesätyöllistämisestä aiheutuneita kuluja ja 5 000 euron (100 %) palkka-avustuksen 4H-yhdistykselle, molemmat menot ovat kunnan kirjanpidossa muualla kuin nuorisotoimessa. Liikuntatoimen menoista tässä esitetty osuus on 55 % kokonaismenoista ja kirjaston puolella 29 % kokonaismenoista. Pieni summa kulttuuritoimen avustuksia on johdettu suoraan kertomalla nuorten määrä asukaskohtaisella avustuksen määrällä (=0,60 €). Nämäkin luvut ovat omalla tavallaan suuria, mutta kaiken tähän asti

nähdyn rinnalla melko pieniä. Kuluvana vuonna 2005 alussa mainitun NUPON KEKO -hankkeen valtionapu kattaa 5 % nuorisotoimen talousarvion mukaisista bruttomenoista (sisältää kesätyömenot).

Tässä yhteydessä voidaan ohittaa yksityiskohtainen lakisääteisyysjuridinen tarkastelu. Sen sijaan voidaan todeta, että ylivoimainen valtaosa menoista kohdistuu sellaisiin toimiin, jotka on vain hoidettava. Suurin osa ihmisistä tahtoo asua kunnassa, jossa sairast saavat hoitoa, lapset opetusta ja päivähoitopaikkoja on tarjolla. Kirjastot, avoin nuorisotoiminta ja liikuntapaikat ovat luonteeltaan avoimempia palveluita.

Juuri näiden pienten toimialojen kohdalla kiteytyy omalta osaltaan myös ennaltaehkäisevän ja korjaavan toiminnan vaikea ja monimutkainen vyyhti. Voisiko miljoona euroa liikuntapalveluihin tarkoittaa kahden miljoonan säästöä terveydenhuollossa? Voisiko miljoona lisää nuorisotyöhön säästää kaksi jossain muualla? Sama kysymys voidaan esittää tietenkin kaikkien peruspalveluiden ja erityispalveluiden suhteessa. Parempi perusopetus ehkä säästäisi menoja erityisopetuksessa ja edelleen lasten psykiatriassa? Tämä on suosittu tapa järkeillä, mutta koska nykyisiä sairaita ei voida jättää hoitamattakaan, ei satsausta ennalta ehkäiseviin toimiin ehkä koskaan löydy. Oma lukunsa on myös kohdentuminen, ovatko ihmiset pururadalla ja sydänleikkauksessa joka tapauksessa eri ihmisiä - liikuntatoimen aktiivisuudesta riippumatta? Nämä kysymykset ovat yhtä kaikki tärkeitä ja oletan, että olennaisia tiedostaa silloin kun mietitään millä taktiikalla tai strategialla hyvinvointia lähdetään edistämään ja pahoinvointia vähentämään. Sen verran on selvää, että yksikin lapsi tai nuori erityisen vaikeasti hoidettavien osastolla merkitsee kymmeniä prosentteja nuoriso- tai liikuntatoimen käyttömenoissa.

Lapsi ja nuorisobudjetissa voidaan arvioida olevan noin 1 100 000 € verran "turhaa tuskaa" tyyppisiä menoja. Näihin voidaan laskea ainakin lasten ja nuorten psykiatria sekä perhetyön menoista valtaosa, tässä luvussa ei ole erityisopetuksen menoja. Turhaa tuskaa tyyppiset menot ovat siis lyhyesti kuvattuna sellaisia, että ne ovat tuskallisen suuria ja siinä vaiheessa kun niitä muodostuu, on jo turhaa inhimillistä kärsimystäkin väkisin jouduttu kestämään. Kun näitä kysymyksiä joudutaan ratkomaan, ollaan tarvehierarkiassa huomattavasti fundamentalisemmilla portilla kuin jokakeväisessä koirankakkakeskustelussa tai uimahallin kaakeleiden värityksessä.

4.6. Ruokahuolto, tilatoimi ja siivous

Sen lisäksi, että lapsia opetetaan, kasvatetaan ja ohjataan, tarvitaan tietenkin usein katto päälle ja lapsille evästä. Tilat pitää tietenkin lämmittää, siivota ja lumityöt tehdä aina silloin tällöin. Edellä kuvattuja kustannuksia sisältyy LLNB -kokonaisuuteen 4 163 000 € Alun laskelmissa nämä kulut olivat ensin kokonaan omana luokkana ja sen jälkeen toisessa versiossa sisällä kunkin hallintokunnan menoissa. Esimerkiksi siltä osin kuin tiedämme jonkin kustannuksen tulevan juuri koulun siivouksesta, lämmityksestä tai kouluateriasta, se on laskettu koulun kustannuksiin.

Kokonaisuudessaan tämä "tukipalvelujen" luokka on suurehko sekin. Laitan termin kerran sitaattiin, koska alalla työskentelevät varmasti kokevat tekevänsä ihan työtä itsessään. Tukipalveluksi nimeäminen voi pitää sisällään väärän ajatuksen, että kasvattaminen ja ohjaaminen olisivat jollain tavalla arvokkaampaa työtä. Lasten ja nuorten palveluiden kannalta tietenkin ammattitaito kiinnittyy ensisijaisesti lapsiin ja kasvatukseen, valokatkaisijat ja hiekoitussepeleli ovat samat kaikille. Suotakoon tästä syystä nimitys tukipalvelut.

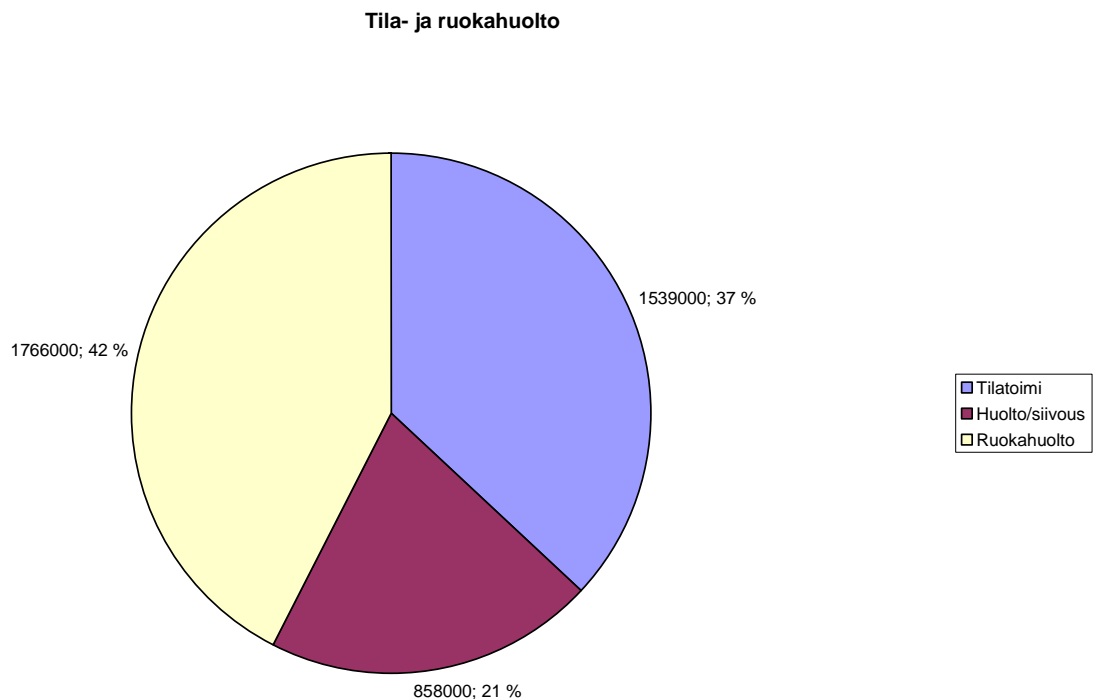
Liikunta-, nuoriso- ja kulttuuripuolen toimet ovat olleet kovien säästötoimien kohteena kun tarkastellaan asiaa noin 15 vuoden perspektiivillä taaksepäin. Esimerkiksi nuorisotyön menoluokka valtion budjetissa alkaa olla lähellä lamaa edeltävää tasoa, mutta kunnissa yleensä samaa ei voi sanoa, Lempäälä tosin on poikkeus säännöstä.

Tila-, ruoka- ja siivoustoimet ovat puolestaan olleet hyvin merkittävien "rationalisointien" kohteena. Tässä asiassa ei ymmärtääkseni ole otettu mitään askelia taaksepäin, enimmäkseen linja on jatkunut johdonmukaisesti. Nämä palvelut sopivat parhaiten kilpailuttamisen kohteeksi ja niissä erilaiset palvelusopimukset ja laatu voidaan parhaiten määrittellä. Tila-, siivous - ja ruokahuoltoa eivät toisaalta suojele perinteiset professiot (suojatut ammattikunnat, kuten juristit, lääkärit), joten ne ovat omalla tavallaan alttiina rationalisoinneille. Rationalisointi sinällään on positiivinen asia, julkisuudessa usein on esillä sen kääntöpuoli eli irtisanomiset ja kiire.

Tiloihin pätee sama kuin ihmisiin, ennaltaehkäisevä toiminta on järkevämpää kuin pitkälle ehtineiden ongelmien korjaaminen. Hyvin huolletut kiinteistöt kestävät pidempään kuin huoltamattomat ja säästämisen järkevä paikka on aina mietittävä sen mukaan. Lempäälän tapauksessa kaikki viittaa siihen, että kiinteistöille on käyttöä myös tulevaisuudessa.

Lähes kaikesta näistä palveluista löytyy useita eri malleja, miten ne on toteutettu. Kaikissa maissa kouluateriat eivät ole ilmaisia ja variaatiota löytyy näissä asioissa myös Suomen kuntien kesken. Jos lapset maksaisivat ruokansa koulussa itse, se tarkoittaisi heidän ja vanhempiensa näkökulmasta parin euron menoja/lapsi/päivä. Jos lapset, varsinkin yläkoulussa ja lukioissa, käytännöllisesti katsottuna ostavat ateriansa jostain muualta, muutos ei olisi kovin dramaattinen. Ilmeisen harvoin lasten venyville koulupäiville lasketaan hintaa, tai katoaville talonmiehille ja keittäjille.

Kuviossa 8 tässä tarkastellut palvelut on jaettu kolmeen osaan, tiloihin, ruokaan ja siivoukseen. Tarkempaan erittelyyn ei tässä ole tarpeen mennä, koska asiat on käyty läpi jo muissa kohdissa. Jotkin seikat viittaavat siihen, että suomalainen kunta tänään on lähes poikkeuksetta liian pieni yksikkö juuri näiden palveluiden kannalta. Niiden tuottaminen omin voimin ei aina kannata, mutta kunnat voivat monesti olla liian pieniä yksiköitä edes tilaajiksi ja kilpailuttajiksi.

Kuvio 8. Tila- ja ruokahuolto

Kuntatalouden maallikoiden on hyvä muistaa myös, että tilat kuluvat käytössä, vaikka niitä huollettaisiin kuinka hyvin. Samalla niiden arvo luontevasti laskee. Tätä kulumista ja arvonalenemista kuvaavat tilinpidossa poistot. Lempäälän tilinpäätöksessä poistot ovat mittaluokkaa 3 253 000 € Jotta sama määrä palveluita voitaisiin järjestää samantasoisissa tiloissa, pitäisi niihin investoida tämä summa vuositasolla. Lempäälän asukasluku kuitenkin nousee, joten

investointitahdiksi tämä ei edes riitä. Tässä raportissa käsitellään käyttötalouden menoja, joihin investoinnit eivät kuulu. Investointipaine kasvavan väkiluvun takia on kuitenkin paras yksittäinen vastaus siihen, miksi Lempäälä on veronkorotuspaineiden ja velkaantumisen kynnyksellä. Tämä sillä oletuksella, että lempääläläiset eivät ottaisi syömävelkaa käyttötalouden menojen kattamiseksi. Tuska velkaantumisesta on kuitenkin sikäli suhteellista, että perusasiat Lempäälässä ovat kunnossa ja nimitys onnela kirjoituspöydän takaa katsottuna on oikeutettu.

LLNB kokonaisuudesta jää pois joitakin eriä, joiden mukaanotto olisi voinut olla perusteltua. Lasten ja nuorten palveluiden tukena on keskushallinnossa kanslisteja, joiden palkkamenot olisi voitu laskea mukaan. Hyvällä mielikuvituksella mistä tahansa puistonpenkistä voisi lohkaista kolmasosan lasten ja nuorten osuudeksi. Mainittu tietokoneiden ja niihin liittyvän huollon puuttuminen on myös huomautuksen arvoinen. Kannattaa myös mainita seurakunnat, joiden toiminta ei tässä tarkastelussa näy, mutta jotka ovat merkittävä verotusoikeudellinen palveluiden järjestäjä. Edelleen mukaan olisi voitu laskea kansalaisjärjestöjen kahvilaa, yöpartioita ja muita kasvatushankkeita. Ylisummaan, tässä esitetty arvio näyttää olevan ehdoton minimivastaus kysymykseen, paljonko Lempäälä satsaa lapsiin ja nuoriin.

5. Menojen kasvu

Tilinpäätöksen lisäksi luodaan lopuksi pieni katsaus menojen kasvuprosentteihin. Lähes joka kohdalla voidaan todellakin puhua kasvusta positiivisella etumerkillä. Menojen kehitystä tarkastellaan tässä ensin bruttomääräisesti aikavälillä 2003–2005 lapsi- ja nuorisobudjetin aineiston avulla. Tarkastelujakso on niin lyhyt, että sen perusteella ei pidä tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Taulukossa 1 on esitetty joitain tässä raportissa jo läpikäytyjä toimialoja ja verrattu menoja vuonna 2003 menoihin vuonna 2005 talousarvion mukaan. Kaikissa luokissa on laskettu lapsiin ja nuoriin kohdistuva kasvu.

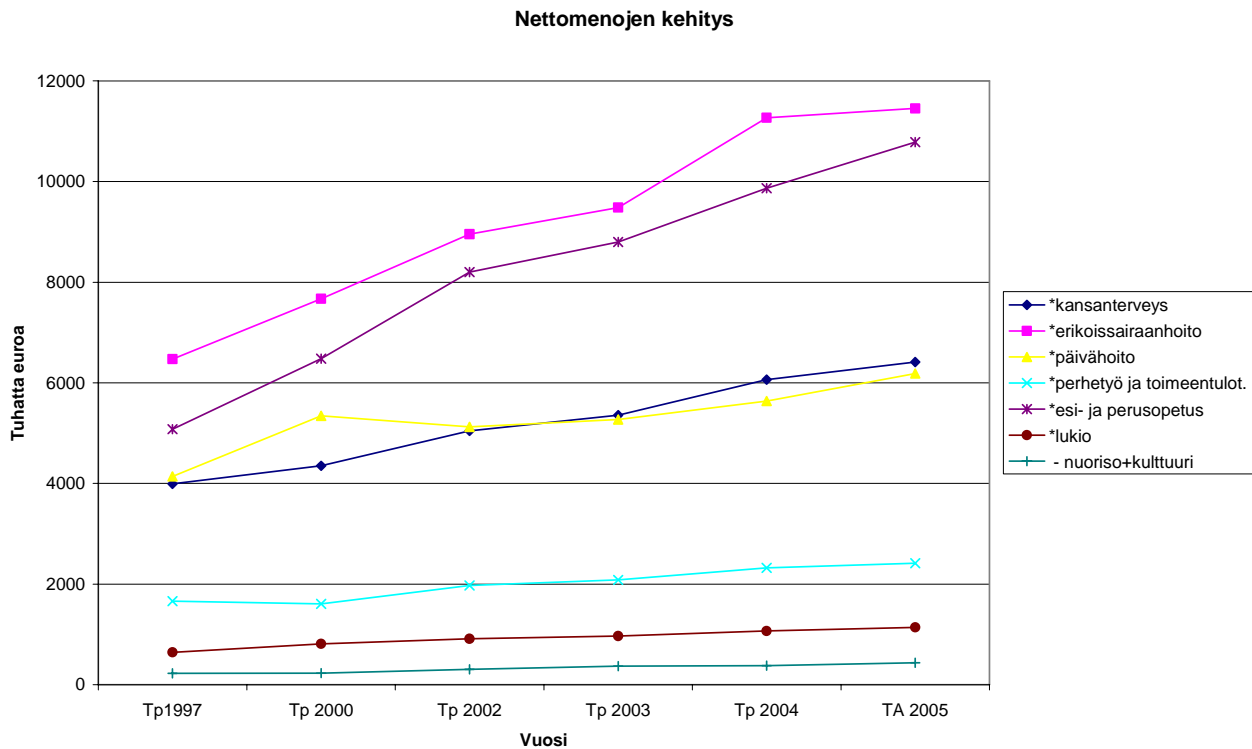
Toimiala tai muu menoluokan kuvaus	Menojen nimellinen nousu TP 2003 – TA 2005, prosenttia
Esi- ja perusopetus, toimintamenot	20
Lukio, toimintamenot	15
Esi- ja perusopetus, oppilashinta	10
Lukio, oppilashinta	15
Päivähoito, toimintamenot brutto	13
Toimeentulotukimenot	- 5
Erikoissairaanhoido, lomakkeen mukaan	24
Kansanterveystyö, lomakkeen mukaan	12
Liikuntatoimi	- 1
Kirjasto	3
Nuorisotoimi	18

Taulukko 1. Menojen kasvu vuoden 2003 tilinpäätöksestä vuoden 2005 talousarvioon eräillä toimialoilla.

Taulukon lukuja tarkastellessa on hyvä muistaa, että kyseessä on vain kahden vuoden periodi. Tarkastelujakson lyhyys tarkoittaa sitä, että satunnaista vaihtelua jää lukuihin väistämättä. Esimerkiksi toimeentulotukimenoissa vuoden 2003 luku on poikkeuksellisen korkea, se selittää osan laskusta. Vähintään yhtä huomionarvoista on kuitenkin toimeentulotukimenojen laskusuunta ylipäänsä. Tätä raporttia varten kerätyt tiedot eivät riitä etsimään pitäviä perusteluja miksi näin on, ehkä kyse on kunnan onnistuneesta sosiaalityöstä. Hieman huonompiakin vaihtoehtoja selitykseksi voidaan keksiä.

Kuviossa 9 on puolestaan erillisen aineiston perusteella laadittu kuvio eräiden menolajien muutoksesta vuodesta 1997 vuoden 2005 talousarvioon. Tässä tapauksessa kyseessä ovat koko toimialan menot, eivät vain lapsiin ja nuoriin kohdistuvat. Kaikki menot ovat myös kunnan oman kirjanpidon mukaisissa luokissa ja nettomääräisinä, lukuihin ei ole tehty rahanarvonmuutosta koskevia korjauksia. Kuviossa menojen muutokset ovat euroina, eikä prosentteina. Jos nousevat käyrät näyttävät euromääräisinä hurjilta, prosentteina ne ovat sitä ehkä vielä enemmän. Nousuprosentit vaihtelevat perhetyön noin 45 prosentista peruskoulutuksen yli sataan prosenttiin. Kuvion tulkinnassa on syytä olla yhtä suurpiirteinen kuin kaiken tässä raportissa esitetyn.

Päivähoidon menojen kasvupiikki vuonna 2000 johtuu teknisestä syystä, esiopetuksen kulut kirjautuivat sinne tilapäisesti. Koulupuolen menoja puolestaan kasvattavat osaltaan muuttuneet eläkemaksut. Kuvion tulkinnassa täytyy tietenkin myös huomioida, että alalaidassa yhden pykälän siirtyminen tarkoittaa eri määrää vuosia eri kohdissa.

Kuvio 9. Kaikkiin ikäryhmiin kohdistuvat menot vuosina 1997,2000,2002,2003, 2004 ja 2005 nettomääräisinä ja nimellisenä.

Kaiken kaikkiaan nousuprosentit ovat suuria. Moneen kertaan tässäkin raportissa on korostettu Lempäälän kasvua, mutta vuositasolla suoraan asukasmäärän kasvusta tuleva menolisäys ei kuitenkaan yllä lähellekään esitettyihin lukemiin. Osan korkeista nousuprosenteista selittää rahanarvonmuutos, jota tässä ei ole korjattu. Osan selittää tietenkin väkimäärän muutos, mistä johtuen nousu on asukasta kohden loivempi. Asukaskohtaiset kunnan kokonaismenot ovat kasvaneet tarkastellulla aikavälillä 48 %. Realistakin nousua on, ja jos se jatkuu usean vuoden ajan, se voi niin sanotusti aiheuttaa toimenpiteitä. Menot ylittävät kirkkaasti ennakoidut tulojen lisäykset, ja tuloista pitäisi riittää investointeihinkin. Kunnan taloussuunnitelmassa arvioidaan tulojen kasvuprosentiksi noin viisi vuodessa. Kokonaisvolyymi huomioiden suurimmat nousualat ovat terveydenhuolto ja koulutus, samat kuin "Pelastakaa Helsinki" -raportissa.

Menojen kokonaisuus voidaan haarukoida myös vertaamalla "Lapsi- ja nuorisoeuro Lempäälän kunnassa" raportin (Häkli 2005) loppusummaa tässä esitettyihin. Tämän raportin lähes kaikki luvut ovat vuoden 2003 tilinpäätöksestä, toisessa raportissa käytettiin vuoden 2004 lukuja.

Vertailukelpoinen nousuprosentti on 7,73. Tämä tukee osaltaan muodostunutta kokonaiskuvaa. On selvää, että yhden vuoden tarkastelujaksoon sisältyy suuri riski satunaisvaihtelusta, mutta toisaalta sitä tasoittaa useiden toimialojen tarkastelu yhdessä. Näin esitetty nousuvauhti on summa sekä nousevista että laskevista eristä.

Mutta siltikin, vaikka monet käppyrät näyttävät kohti koilliskulmaa, Lempäälä ajelee Suomen kuntakentän onnellisimpien tähtien alla - ainakin jos tulevaisuuden lisäksi vakiovarusteena ovat jarrut. Seuraavassa osassa kenties selviää, pelastivatko nämä kasvuprosentit lempääläläiset vai pitikö Lempäälä pelastaa näiltä prosenteilta. Sikäli jos jatkossakin lempääläläiset tahtovat täyttää myös toiveita ja ylipäänsä edetä omin päätöksin ja ehdoin, jarrupoljin on hyvä löytyä.

En tiedä olisiko ylimaallisen kyynistä epäillä, että hanketoiminnan motiiveilla ja tässä esitetyillä menojen kasvuluvuilla olisi jotain tekemistä keskenään. Joidenkin mielestä yhteys on aivan itsestään selvä, mutta kovin harvoin tätä julkisesti mainostetaan. Olisi melko johdonmukainen ja houkutteleva ajatus selittää hanke- ja projektitoiminnan motiiveja myös näillä asioilla.

Esimerkki: tänä vuonna jonkin toimialan menot ja tulot ovat molemmat 1 000 rahaa, ja ensi vuoden taloutta suunniteltaessa menot näyttävät 1010 rahaa ja tulot 1000 rahaa. Kohtuullisen järkevää on olettaa, että eron kurominen hankerahalla voisi tulla mieleen, jos sellaista on haettavissa. Ehkä kahden vuoden kuluttua hanke ja tilapäinen ratkaisu päättyvät. Silloin menot voivat olla 1050 rahaa ja tulot hanketoiminnan päättyessä taas 1000 rahaa. Aika näyttää, onko tilanne jossain tämä, ja jos on, niin kuinka monessa paikassa. Tällä logiikalla edellisen hankkeen paikkaaminen tarvitsee aina hieman suuremman jatkokseen. Taustalla on siis yksinkertaisesti se, että kuntien menot kasvavat nopeammin kuin tulot. Jos hankerahoitus toimii myös edellä kuvatulla tavalla, se paradoksaalisesti viivästyttää kehitystä, vaikka kyseessä lähes poikkeuksetta on aina "kehittämishanke". Koko termi "kehittäminen" saattaa tosin tarkoittaa nykyisin melkein mitä vaan.

6. Kansaneläkelaitoksen maksamat etuudet Lempäälässä

Tarkastelunäkökulma voisi olla vielä laajempikin, ja oikeastaan pitäisi olla. Kuten todettua, kunta hoitaa enimmäkseen palveluita ja vain palveluita. Valtion rooli on maksaa lapsiperheille ja nuorille lain säätämät tulonsiirrot. Koska aloite tämän budjetin laatimisesta on tullut kunnasta, on ymmärrettävää, että kunnan toiminta kiinnostaa. Valtio toimii paikallisella tasolla myös palveluissa kuten poliisi, oikeuslaitos, tiet ja rautatiet. Tässä teemme kuitenkin koukkauksen kunnan toiminnasta vain Kelan maksamien tulonsiirtojen suuntaan. Työnjako kunnan ja valtiota edustavan Kelan kesken menee hyvin pitkälle niin, että kunta järjestää palveluita ja Kela maksaa lakiin perustuvat tulonsiirrot. Toimeentulotuki ja jotkin kuntoutustoimet ovat tästä säännöstä poikkeuksia.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat valtion maksamista tulonsiirroista selvimmän lapsilisät ja vanhempainrahat. Nämä ovat myös volyymeiltään ylivoimaisesti suurimmat erät. Yksin lapsilisää maksettiin Lempäälään yli 5 500 000 €vuonna 2003 ja seuraavana vuonna hätyyteltiin jo kuuden miljoonan rajaa. Muita merkittäviä tulonsiirtoja ovat esimerkiksi opintoraha asumislisineen, työmarkkinatuki sekä yleinen asumistuki.

Lapsilisät ja vanhempainrahat	7 862 000
Opintotuki ja koulumatkatuki	845 000
Työttömyysturva, yleinen asumistuki ja sotilasavustus	631 000
Kuntoutus, lapsen hoitotuki, lapseneläke ja sairausvakuutus	1 053 000
Kelan osuus yhteensä	10 391 000

Taulukko 2. Eräitä valtion Kelan kautta maksamia tulonsiirtoja, jotka kohdistuvat kohderyhmään. Euroa alle 25-vuotiaisiin kohdistuen, vuoden 2003 tietoja.

Taulukon luvut perustuvat Kelan Lempäälän paikallistoimiston antamiin tietoihin. Yleisen asumistuen ja opintotuen summat perustuvat osittain arvioihin, muut ovat toteutuneita summia. Ne on kohdistettu samalla tavalla tarkasteltavaan ikäryhmään kuin muutkin menot tässä raportissa. Lähes kaikista eristä on siis saatu Kelan itsensä tuottamat luvut toteutuneista menoista tarkasteltavalle kohderyhmälle ja vuodelle 2003, jonne muukin aineisto suurimmalta osaltaan kohdistuu. Lukuja voidaan pitää siis varsin luotettavina, mahdolliset ongelmat tulevat siitä, miten määritellään lapsiin ja nuoriin kohdistuvat menot. Yleisen asumistuen kohdalla on nuorille laskettu sama osuus kuin on osuus kokonaismenoista valtakunnan tasolla (19,1 %). Kyse on siis vain

itsenäisesti asuvista nuorista - ei lapsista, joiden vanhemmat saavat asumistukea. Opintotukimenot kokonaisuudessaan kattavat myös aikuisopintotuen, tässä taulukossa on kokonaismenoista 2/3. Sotilasavustuksen summat ovat näissä mittakaavoissa pieniä, mukaan on laskettu koko sotilasavustus ikäryhmiä erittelemättä.

Kaiken kaikkiaan tulonsiirrot kohdistuvat kunnan palveluja enemmän aivan pienille lapsille, tämä johtuu vanhempainpäivärahojen suurehkosta osuudesta. Lapsilisiä maksetaan 17 ikävuoteen asti, joten tämä suurehko erä jakaantuu tasaisemmin eri ikäryhmille.

Työttömyysmenoista suurin osa maksetaan työmarkkinatukena, jota 16–24-vuotiaille maksettiin vuonna 2003 noin 350 000 € Summa vastaa nuorisotoimen käyttömenoja samana vuonna. Lempäälässä ei ole korkea-asteen koulutusta, jossa opintorahan summat olisivat suurimmat. Siihen nähden opintososiaalisten etujen määrä on kohtuullisen korkea.

Kelan maksamista korvauksista ja tulonsiirroista nopeimmin näyttävät kasvavan lääkekulut ja kuntoutuksen kulut. Myös nuorten työmarkkinatuen kustannukset ovat kasvaneet huomattavasti vuodesta 2003 vuoteen 2004. Sotilasavustuksessa kasvu on myös suhteellisesti suurta, tällä aikajänteellä on mahdotonta arvailla asian laajempia yhteyksiä. Lääke- ja kuntoutuskulujen nousu sopii erittäin hyvin siihen yleiskuvaan, joka asioista muutenkin on. Vastaavaa nousua on, kuten huomasimme, myös kunnan omissa menoissa. Kun julkisia menoja katsotaan kokonaisuutena, on kustannusten noususta lausuttu huoli aivan perusteltua.

Kokonaissumma on taulukon osoittamalla tavalla yli 10 000 000 € kutakuinkin merkittävä sekin - ajatellen, että puhumme melko pienestä kunnasta. Näin ollen koko julkisen talouden satsaus lapsiin ja nuoriin on varovaisestikin arvioiden ainakin noin 40 000 000 € Kuten toisaalla raportissa on todettu, voitaisiin julkiseen talouteen ja lapsiin ja nuoriin laskea kuuluvaksi vielä muitakin merkittäviä osuuksia.

7. Entäs sitten

Jos nyt sitten jollain tarkkuudella tiedämme, paljonko Lempäälän kunta näillä rajauksilla ja määritelmillä ja arvioilla satsaa lapsiin ja nuoriin, entäs sitten? Asiantuntijoille kuntatalouden alalla tai kunkin sektorin asiantuntijoille tarkastelu tuskin tuo mitään uutta. Suurin osa kuntalaisista ei sellaisia kuitenkaan ole. Onhan sekin mahdollista, että joku kuntalainen saa tällaisen esityksen avulla mittasuhteet entistä paremmin kohdalleen ja voi suunnata mielenkiintonsa sen mukaan. Asialla saattaa olla merkitystä Lempäälän palveluiden tuottamisessa, mutta se on kohtalaisen paljon lempääläläisten oma asia päättää. Lempääläläisiä varmasti neuvotaan aivan tarpeeksi muutenkin, ja lainsäätäjä epäilemättä keksii kunnalle uusia tehtäviä jos löysiä jostain budjettiin ilmaantuisi.

Lempäälä voi nyt liittää lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelmatyöhönsä entistä paremman laskelman niistä pelimerkeistä, joilla asioita toteutetaan. Alkuperäisessä mietinnässämme lähdimme kolmijaosta, jossa tieto, tahto ja resurssit ovat kukin korvaamaton osa kokonaisuutta.

Tieto, jokin perusteltu uskomus lasten ja nuorten tilanteesta nyt, on lähes välttämätön. Tiedon saamiseksi voidaan kerätä erilaisia indikaattoreita ja rekisteritietoja kunnan tilanteesta, paljon hyödynnetään myös esimerkiksi kouluterveyskyselyn tuloksia. Tieto on tärkeää, mutta harvoin vie yksinään kovin pitkälle. Joskus voisi epäillä myös arkisen katu- ja toriviisauden olevan aliarvostettua viralliselta näyttävien tilastojen rinnalla. Tilastot ja rekisterit ovat erehtyväisiä, mutta eivät ole kolme kirjaston edessä keskivolutta juovaa nuortakaan edustava otos kunnan nuorista. Eri lajin tietojen oivallinen yhdisteleminen on haaste sinällään. Silloinkin kun tilastotieto on luotettavaa, se ei kerro paljonko on paljon tai liikaa. Ja varsinkaan se ei kerro mitä pitäisi tehdä, jos jotain (kaiken kehittämishuuman keskellä ns. valohoito [antaa olla vaan] on myös hieman aliarvostettu "toimenpide").

Tahdolla voidaan korvata tieto-osan puutteita. Tahdolla viitataan suunnan valintaan, yhden vaihtoehdon asettamiseen toisen edelle tai kaiken läpileikkaavaksi tarkastelukulmaksi. Tahto on myös rohkeutta valita silloin kun on valittava, ja kantaa vaikkapa sitten poliittiset seuraukset jos valinta osoittautuu huonoksi. Paras esimerkki, mitä voin keksiä asiasta, on koulun satsaaminen yhteisöllisyyteen ja turvallisuuteen. Tämä voi olla standardikatkelma mistä tahansa opetussuunnitelmasta. Jos se tarkoittaa satsaamista tarvittaessa PISA:n kustannuksella, se todella tarkoittaa jotain ja on aivan aidosti valinta. Sama valinta voidaan tehdä tietysti toisinkin päin.

Suomalaista päätöksentekokulttuuria vaivaa hieman se, että päätökset ostetaan kompromissein ja häviävälle osapuolille osoitetuin lohdutuspaketein. Sen seurauksena päätökset jäävät osin tekemättä ja toisaalta järjestelmät muuttuvat läpinäkymättömän monimutkaisiksi, kun jokainen ostettu kompromissi on poikkeuksena säännöissä (ks. Kuntademokratian vihreä kirja, 2005, 55). Kunnan asioista päätettäessä ei edes riitä, että lapsiin ja nuoriin kohdistuvat menot otetaan kokonaisuutena tarkasteluun. Pitäisi myös pystyä asettamaan rinnakkain 2 kilometriä 20 lapsen koulumatkaa päivittäin ja 80 metriä viemäriputkea Retail Parkkiin (taloustiede ehkä ratkaisisi ongelman niin, että "oletetaan maailmassa olevan vain kahdenlaista hyödykettä: koulumatkan lyhentämistä ja Retail Parkin viemäriputkea"). Asioiden yhteismitattomuus vie valinnat tieteen ulottumattomiin, alueelle, jota kutsutaan politiikaksi. Aina voi odotella sitä, että Suomesta löytyy öljyä ja keksitään kakku, jonka voi syödä ja säilyttää. Siihen asti on todennäköisesti valittava joskus jotain.

Resurssit ovat tämän raportin kohteena, ja niiden tarkoitus on asettaa mittasuhteisiin eri vaihtoehdot. Tässä tarkastellaan vain bruttomenoja, eikä niillä saatavia iloja ja riemuja tai suoritteita, mutta tehtävänsä tämäkin tarkastelu toivottavasti täyttää. Vapaan tahtomisen jälkeen useimmiten koittaa hetki, jolla asiat pitää saada toteutettua, ja se useimmiten vaatii resursseja. Vaikka ei vaatisikaan, asialla voi merkitystä jos se vapauttaa nykyisin sidottuna olevia resursseja.

Tämä kolmikko on vaikeasti yhteen liitettävissä ja saavutettavissa, ja vaikka sen saavuttaisi, asiat olisivat ratkaistut vasta kirjoituspöydällä. Ehkä tulevissa jatko-osissa tarkastellaan miten kolmion muut kulmat asettuivat.

Yleisempää kuin lempääläläistä mielenkiintoakin oletin asialla olevan. Lempäälä ei ole edustava kunta, eikä ole mikään muukaan. Lapsi- ja nuorisobudjetin suhteen sen voi olettaa edustavan Etelä- ja Länsi-Suomen kasvukeskusten ympärillä olevia muuttovoittoisia, kohtalaisen pieniä kuntia, joilla on kuitenkin lähellä agraarinen menneisyys. Tämän perusteella voidaan ainakin pitää hyvänä, että peruspalveluiden mittaluokka tuodaan esille, jotta projektien ja hankkeiden mittaluokka voidaan asettaa raameihinsa. Itä- ja Pohjois-Suomessa tilanne on toinen, siitä ei ole epäilystä.

Kerätyn aineiston perusteella voidaan, jälleen kerran, todentaa se, ettei hyvinvointivaltioksi kutsuttu ole mikään kurjien ja surkeiden pelastamiseksi pystytetty laitos. Näiden lukujen valossa ylivoimaisesti merkittävimmät rahavirrat kulkevat niin sanotusti kunniallisten veronmaksajien välillä. Turhauttavat tilanteet saattavat poikia ymmärrettävästi purnausta kaikenlaisesta

hyysäämisestä, mutta aihetta niihin purnauksiin on vaikea löytää. Kelan tulonsiirtojen tarkastelu lähinnä vain vahvistaa tätä vaikutelmaa.

Kun asioita tarkastellaan näillä välineillä, voi näyttää siltä, että kunta on palvelutuotantokone, johon laitetaan rahaa yhdestä päästä ja toisesta tulee ihmisten tarvitsemia palveluja ulos. Sellainen kunta jossain määrin onkin, mutta ei sentään tehdas. Suuri osa puheista, joissa kunnille tarjotaan merkittäviä laihdutuskuureja, tuotannon tehostamisen pakkoja ja ulkoistamista, lähtevät siitä, että tuotanto kuin tuotanto. Jos tuotetaan metritavaraa markkinoille tai palveluja kuntalaisille, samat taloussäännöt pätevät. Kunta todellakin on myös palvelutuotantokone, merkittävä osa sen toiminnasta on "pakollista" siinä mielessä, että se on lailla säädettyä. Työ- ja virkaehtosopimukset säätelevät lisäksi keskitetysti työn hintaa ja ehtoja. Valtion ja kuntien vastakkainasettelu on kuitenkin sillä tavalla ontuvaa, että samat kansalaiset äänestävät lainsäätäjät ja valtuutetut. Kunta on kuitenkin kunta, eikä tehdas. Jos paloasemalla päivystetään, ei kannata toivoa tulipaloja vain suoritteiden ja tehokkuuslukujen parantamiseksi. Raha on (vain) väline, ja toisaalta talousongelmat eivät ratkea rahaa painamalla.

Voisiko näistä LLNB -lukuista oppia jotain? Raportin kirjoittaja on ainakin oppinut jotain, tehnyt matkan ummikosta maallikoksi ja saanut joitain olennaisia mittasuhteita kohdalleen. Vertailun vuoksi olisi sitäkin mielenkiintoisempaa vielä läpi sama jossain "ykköstukialueella". Yksi merkittävä motiivi millekään kuntatason tarkastelulle on juuri se, että viimeisen hieman yli kymmenen vuoden aikana kuntien tilanne on eriytynyt voimakkaasti. Kuntien tilanteen eriytyminen ja erilaiset ratkaisut puolestaan kertovat taloudellisen ohjauksen voimakkuudesta. Vaikka maallikko olenkin, ymmärrän jollain tasolla valtiosuusremontin viime vuosikymmenen alussa, verotuksen keventämisen ansiotulovähennyksen kautta, kannustinloukkukeskustelun ja subjektiivisen päivähoito-oikeuden ja ei subjektiivisen aamu- ja iltapäivätoiminnan ei-oikeuden. Tällekin tasolle pääseminen vaatii kohtuullista vaivannäköä ja kiinnostusta asioihin. Millaista vaivannäköä sitten vaatisikaan koko valtiosuusjärjestelmän ymmärtäminen, ainakin sellaista, ettei siihen valtaosalla ole aikaa ja viitseliäisyyttä.

Kuvattu "palvelukone" on sen verran mittava, että sen ääreen joutaa pysähtyä miettimään toisenkin kerran. Oma vakaa uskomukseni on, että lukujen kanssa on mahdollisuus paremmin kuin ilman päästä kohti asiakaslähtöisyyttä, horisontaalisuutta ja muita poikkihallinnollisuuden yleisesti tunnettuja fraaseja. Kokonaisuuden ääreen pysähtyminen voisi olla aiheellista tehdä siis pyyhkimällä hetkeksi mielestään kaikki "toimet", organisaatiot ja seinät. Niin fraasilta kuin se voi

kuulostaakin, olisi syytä lähteä siitä mitä kuntalaiset tarvitsevat - ei siitä mitä toimia kunnassa jo on. Voisi lähteä liikkeelle tarpeista, eikä siitä miltä eri ammattikuntien oma näkemys omasta ydinosaamisestaan näyttää. Fraaseiksi nämä ehkä jäävätkin. Valtio, maakunnat, kuntayhtymät, seutukunnat, kunnat ja kuntalaiset liittyvät toisiinsa niin monimutkaisin erilaisin kiinnikkein, että solmun avaaminen on lähes mahdotonta. Samasta asiasta voidaan kai myös puhua suomalaisen sopimusyhteiskunnan vahvuutena.

Kunta palveluiden tuottajana - kaikki lakisääteiset tehtävät huomioidenkin - on niin massiivinen, että sen luulisi kiinnostavan. Jos kaikesta huolimatta äänestämisen kunnallisvaaleissa tai asettuminen ehdolle lautakuntaan on liian vaikeaa, niin ei kai sille sitten oikein mitään voi. Toistaiseksi joku on löytynyt päätökset tekemään silloinkin kun niukkuutta vain jaetaan. Talousasioissa ja tiedonkeruussa voidaan aina hyödyntää asiantuntijoita, mutta varsinaisen tahtomisen voivat yleensä hoitaa vain kuntalaiset itse.

Lähteet:

Ekström, Bo-Erik (2004) Pelastakaa Helsinki. Globalisaatiostrategiaa kuntataloudelle. EVA -raportti. Taloustieto oy. Helsinki.

Häkli, Erkki (2005) Lapsi- ja nuorisoeuro Lempäälän kunnassa.

Kuntademokratian vihreä kirja. Kunnallisen demokratian kehittämishankkeen I väliraportti. Sisäasiainministeriön julkaisuja 2/2005.

Taloussuunnitelma 2005–2007. Lempäälän kunta.

Turun lapsi- ja nuorisobudjetti 1999 ja päivitys 2002. Julkaisematon.

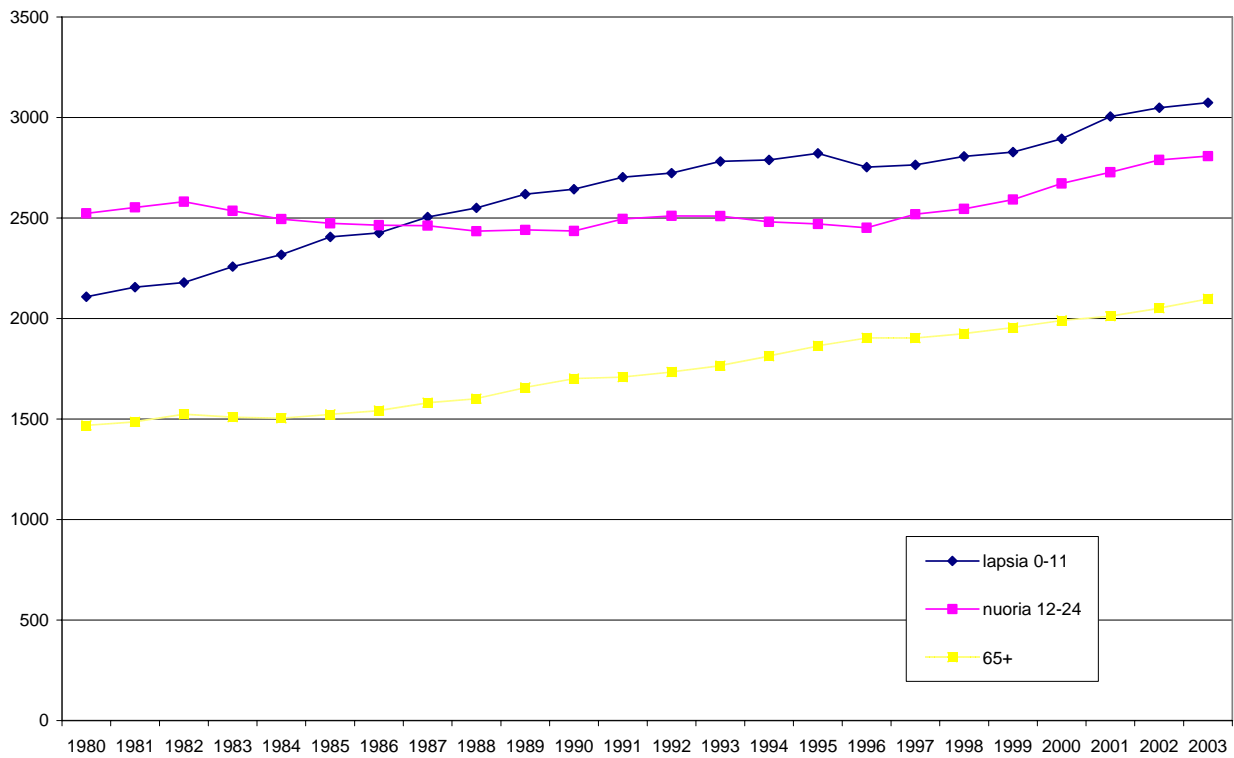
www.lempaala.fi

www.stat.fi (tilastokeskus, statfin-palvelu)

www.kela.fi

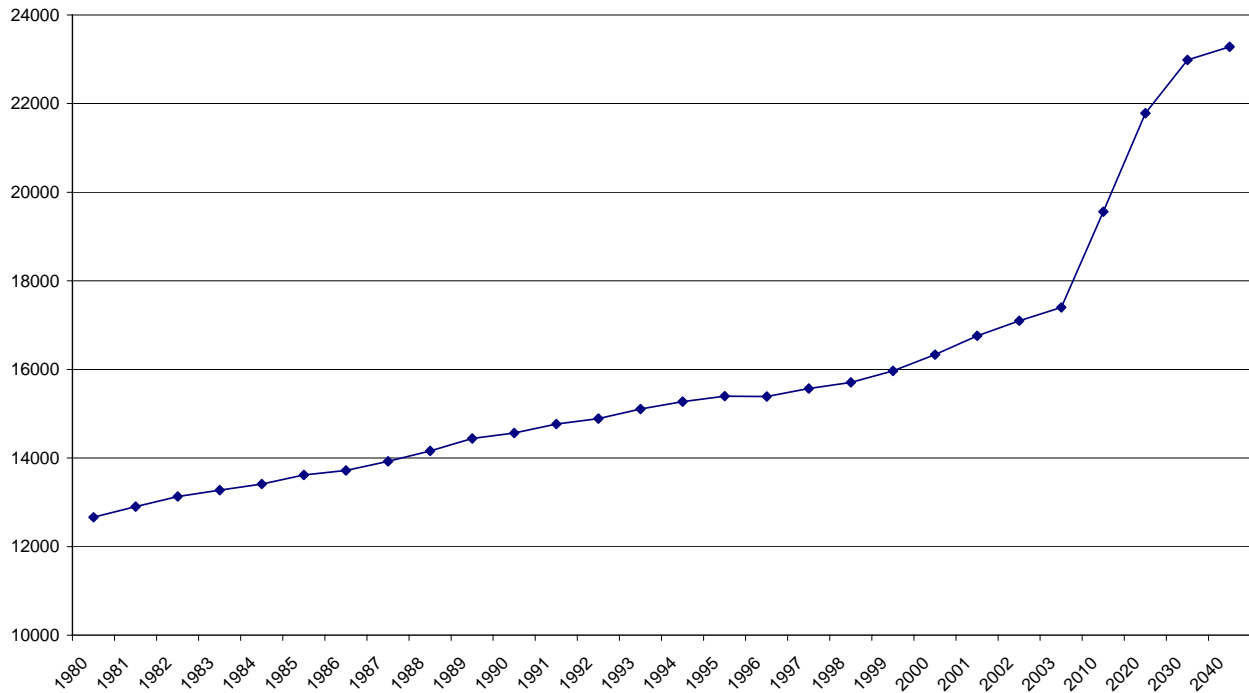
sotka-tietokanta

Liite 1. Lasten, nuorten ja ikääntyneiden määrä Lempäälässä, 1980–2003. (Tilastokeskus).

Liite 2. Lempäälän väkiluku 1980–2003 ja ennuste vuoteen 2040. (Tilastokeskus).

Lempäälän väkiluku 1980-2003 ja väestöennuste vuoteen 2040

Liite 3. Leena-täti asuu Lempäälässä

Leena Virtanen tienaa vuodessa 30 000 € Vähennysten jälkeen hänen kunnallisveroprosenttinsa on 14 %, mikä tarkoittaa euroina 4200 € Lasten ja nuorten palveluita hän rahoittaa näin ollen vuodessa noin 2000 eurolla, hieman päälle. Tästä summasta koulun ylläpitoon menee reilu tuhat euroa.

Sosiaalitoimen kustannuksiin, lähinnä päivähoitoon, menee vajaa 700 € Lasten terveydenhoitoon Leena maksaa veroina noin 150 € Vajaa satanen menee tässä erittelemättömiin lasten ja nuorten tiloihin ja niiden kunnossapitoon. Vajaa 70 €menee vielä nuorisotoimeen, kirjastolle ja liikuntaan yhteensä. Nämä ovat siis lasten ja nuorten palveluiden osuudet. Kirjastoon ja liikuntaan hän maksaa tietenkin kokonaisuutena hieman enemmän. Erityisesti terveydenhuollon kuluihin Leena makselee huomattavasti enemmän, koska lasten ja nuorten osuus noista menoista on pieni.

Leena on sen verran hyvätuloinen, että hän maksaa myös valtion tuloveroa. Sieltä potista tulevat sitten tässä raportissa esitellyt Kelan tulonsiirrot ja osa ammatillisen opetuksen rahoista. On se kiva, että on veroja ja lapsia, toteaa Leena. Eihän tuolla kunnallisverolla maksaisi edes kahden lapsen lukukausimaksuja. Tämän Leena tosin voi todeta vasta tutustuttuaan Lempäälän lapsi- ja nuorisobudjettiin.